

Ante Mateljan - Jakša Korda
KATEHEZA I SAKRAMENTALIZACIJA GLUHIH
Catechesis and Sacramentalization of the Deaf

UDK: 265-056.263

268-056.263

Izvorni znanstveni rad

Primljeno 1/2009.

Sažetak

U ovom radu prikazani su, na početku, načela i smjernice za odnos s osobama s posebnim potrebama u katehezi i pastoralu. U drugom dijelu, posvećenom posebnoj situaciji gluhih osoba, protumačeno je pitanje znakovnog jezika te prikazane glavne etape razvoja edukacije i pastoralu gluhih. U trećem dijelu načela za katehizaciju osoba s posebnim potrebama primijenjena su na specifičnu katehizaciju gluhih. Na kraju je prikazano, u zgusnutom obliku, trenutno stanje u sakramentalizaciji gluhih, te mogućnosti koje se na tom području otvaraju. Cilj rada je ukazati na potrebu intenzivnijeg rada u katehezi i pastoralu gluhih, te na osobitu važnost upotrebe znakovnog jezika u pripravi na sakramente i slavlju sakramenata u zajednici gluhih. Uz to je istaknuta nužnost edukacije kateheta i svećenika u znakovnom jeziku. Najpoželjnije je da takve osobe i same budu članovi zajednice gluhih. Od Crkve se traži otvorenost u pripravi na trajni đakoniat i svećeništvo gluhih osoba.

Ključne riječi: osobe s posebnim potrebama, gluhi, katehizacija gluhih, sakramentalizacija gluhih

ZA UVOD: POSLANJE SVIM LJUDIMA¹

Značajan pokazatelj civiliziranog društva je briga za osobe s posebnim potrebama, koje ne mogu ispuniti kriterije i postići rezultate što ih propisuju opći standardi. U svijetu u kojemu je ideal imati a ne biti, pobijediti i uživati a ne sudjelovati i dijeliti, osobe s posebnim potrebama teško uspijevaju izboriti svoja prava, kako bi u što većoj mjeri potvrdili svoje ljudsko dostojanstvo. Prioritetna opcija pomaganja slabijima potiče Crkvu da potraži rješenja i na katehetskom i pastoralnom području.² Budući da je euharistijsko slavlje središte vjere i života Crkve, konačni je cilj kateheze i pastorala osoba s posebnim potrebama omogućiti im puno sudjelovanje u euharistiji. Drugi vatikanski sabor, u konstituciji o svetoj liturgiji, kaže: "Iz liturgije, dakle, osobito iz euharistije, kao s izvora, izljuje se na nas milost te se s najvećim uspjehom postizava ono posvećenje ljudi i proslava Boga u Kristu, prema čemu se, kao prema svojoj svrsi, stječu sva druga djela Crkve"³. Isti dokument na drugom mjestu ističe: "Stoga je od najveće koristi da vjernici lako razumiju sakramentalne znakove i da vrlo često primaju one sakramente koji su ustanovljeni za održavanje kršćanskog života"⁴.

Sakramenti se nalaze u središtu kršćanskog bogoštovlja i života jer su put do susreta sa živim Kristom u Crkvi. Taj susret može biti bolje i intenzivnije doživljen ako vjernici razumiju jezik, znakove i simboličke radnje u liturgiji. To vrijedi i za osobe s posebnim potrebama. Postoji, međutim, skupina osoba kojima je potreban poseban pristup, a koja je nekako u katehezi i sakramentalizaciji zanemarena, skoro zaboravljena. To je skupina gluhih osoba.⁵ Iako su katolički svećenici bili početnici

¹ Na temelju diplomskog rada *Kateheza i sakramentalizacija gluhih*, što ga je Jakša Korda napisao pod vodstvom prof. dr. Ante Mateljana 1997., nastao je ovaj zajednički rad u kojem je po prvi put, koliko znamo, u hrvatskoj teološkoj literaturi specifično obrađena ova problematika. Jakša Korda, i sam gluhih, rađeni kao vjeroučitelj u Centru za odgoj i obrazovanje gluhe djece i djece oboljele od cerebralne paralize Slava Raškaj u Splitu, stekao je bogato iskustvo na ovom području.

² Usp. Valentina Mandarić, "Mandat ljubavi za rad s osobama s teškoćama u razvoju", *Lada* 3 (2008.) 1, str. 14-25.

³ *Sacrosanctum Concilium*, br. 10.

⁴ *Sacrosanctum Concilium*, br. 59.

⁵ Gluhi su skupina ljudi sa slušnim oštećenjem koji ne samo da dijele isti nedostatak, nego i zajednički jezik i kulturu. Ta skupina za sebe piše pojam «Gluhi» s velikim početnim slovom, kad se misli na zajednicu i članove zajednice Gluhih,

u obrazovanju i evangelizaciji gluhih, na mnogim stranama, uključujući i Hrvatsku, ta je zauzetost oskudna ili uopće ne postoji. Najupadljiviji nedostatak svakako je nepostojanje standardizirane i službeno prihvaćene euharistijske molitve na znakovnom jeziku. Kako je to ipak moguće učiniti pokazuje činjenica da je već 1970. odobren misni kanon za gluhe na njemačkom znakovnom jeziku.⁶

1. OSOBE S POSEBNIM POTREBAMA

Osobe s posebnim potrebama i osobe s poteškoćama u razvoju najčešći su nazivi za osobe s funkcionalnim oštećenjima ili ograničenjima (hendikepom). Nazivlje je važno jer upućuje na sadržaj, odnosno na odnos prema određenim osobama. Dok se prije osobu poistovjećivalo s određenim nedostatkom, oštećenjem ili ograničenjem (primjerice «invalid»), danas se nastoji istaknuti kako se određeno obilježje ne mora odnositi na cijelu osobu, koja na jednom području može imati poteškoće (fizičke, psihičke, ili druge vrste), ali na drugima može biti u potpunom posjedu tjelesnih i duševnih sposobnosti.⁷ Definicije i klasifikacije, koje se pritom pojavljuju i u praksi upotrebljavaju, ne bi smjele voditi izdvajanju osoba s posebnim potrebama iz društva ili im onemogućavati integraciju, “nego im pomoći u punom sudjelovanju u društvu”.⁸

odnosno na pripadnost i na kulturno stanje. Gluhi/gluhoća s malim početnim slovom označava audiološko stanje.

⁶ Usp. Adolf Adam, *Uvod u katoličku liturgiju*, HILP, Zadar 1993., str. 177. Treba istaknuti da uvijek valja voditi računa o tome da “takvo slavljenje euharistije bude znakom jedinstva”, a ne razdora (Usp. Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Redemptionis sacramentum – Sakrament otkupljenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2004., br. 11-12.).

⁷ Usp. Vojislav Kovačević, *Osnove teorije defektologije*, Fakultet za defektologiju, Zagreb 1988., str. 13; Ujedinjeni narodi, *Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb 1999., str. 9.

⁸ Vijeće Europe, *Jedinstvena politika rehabilitacije osoba s invaliditetom*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb 2001., str. 17.

1.1. Odnos prema osobama s posebnim potrebama

Iz povijesti odnosa prema osobama s posebnim potrebama možemo navesti nekoliko poznatih činjenica, koje pokazuju razvoj društvenih shvaćanja i prakse na tom području. Antičko doba obilježeno je netolerancijom i krutim odnosom prema osobama s invaliditetom. Djecu su smatrali nekorisnom a osobe nastradale na radu nisu uživale nikakva prava. Ako bi preživjeli bili bi prepušteni samima sebi.⁹ U vojnički ustrojenoj Sparti takvu djecu bi ostavljali u šumama ili na pustim mjestima, a odrasle su smatrali nekorisnim bićima. Iznimka su bili ratni invalidi, koji su uživali sva građanska prava i povlastice. Ništa bolje nije bilo ni u demokratskoj Ateni. Slavni filozofi Platon i Aristotel, unatoč učenju o pravednosti, smatraju postojanje ropstva i nejednakosti prirodnim. Sličan stav prema osobama s invaliditetom imala je i rimska država. Rimski zakon je takvim osobama uskraćivao mnoga prava.

Srednji vijek je obilježen dubokim nerazumijevanjem osoba s duševnim smetnjama i mentalnim poteškoćama. Gluhonijeme su često okivali lancima i tjelesno mučili, kako bi iz njih istjerali «demoni». Srednji vijek ipak pruža tračak nade jer dobrotvori i pojedini crkveni redovi osnivaju prva utočišta (azile, ubožnice) za siromašne, bolesne i osobe s invaliditetom.¹⁰ Oni postaju brigom pojedinaca a kasnije i zajednice, a razvojem svijesti o ljudskim pravima pomalo se razvija i drugačiji pristup tim osobama. U Parizu se otvaraju prve škole za gluhe (1776.) i slijepe (1785.), te zavodi za smještaj gluhonijemih u Leipzigu (1788.) i Beču (1799.). Širom Europe i SAD-a do kraja 19. stoljeća otvorene su brojne škole i domovi za smještaj takve djece, koja su osposobljavana u pismenosti, socijalnim navikama i ponašanju, te za rad u poljoprivredi i industriji za manje složene poslove.

U drugoj polovici 19. stoljeća države Europe zakonima uređuju osiguranje radnika na radu te zaštitu osoba s invaliditetom. Preteča im je Austro-Ugarska Monarhija, koja 1854. donosi *Zakon o zaštiti rudara*. Invalidsko i mirovinsko osiguranje uvodi se nešto kasnije. Vrijeme nakon Prvog svjetskog rata otvorilo je put povoljnijem položaju osoba s invaliditetom,

⁹ Usp. Zdenko Žunić, *Profesionalnom rehabilitacijom u 21. stoljeće*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 2001., str. 19.

¹⁰ Josip Rački, *Teorija profesionalne rehabilitacije osoba s invaliditetom*, Fakultet za defektologiju, Zagreb, 1997., str. 38.

osobito nastradalih u ratu. Osnovno obilježje novog pristupa jest kriterij različitosti, odnosno posebnosti; rad osoba s invaliditetom nije društveno značajnije valoriziran - svrha mu je socijalizacija takvih osoba. Opći socijalni i materijalni odnosi nisu dopuštali njihovu širu emancipaciju u školovanju, radnom osposobljavanju i zapošljavanju.¹¹

Na prostoru današnje Hrvatske edukacija osoba s invaliditetom započinje 1891. osnivanjem *Zemaljskog zavoda za gluhonijemu djecu* i 1895. *Zemaljskog zavoda za slijepu djecu* u Zagrebu. Prvi organizirani rad s mentalno retardiranim osobama započinje 1930. u Zagrebu. Samo rijetki su uspijevali završiti neko više školovanje i zaposliti se. Vrijeme poslije Drugoga svjetskog rata donosi značajne promjene. Pedesetih godina otvara se veći broj specijalnih škola i ustanova, uz razvoj posebnih metoda rada. Sredinom šezdesetih godina politika različitosti, posebnih propisa, socijalnih mjera i oblika pomoći doživljava prve oštre kritike, te se razvija ideja integracije koja odbacuje koncepciju invaliditeta kao apsolutnog i posebnog stanja. Osobe s invaliditetom uvažavaju se kao ravnopravne u školovanju,¹² zapošljavanju, radu, kulturnim aktivnostima, sportu, političkom djelovanju i slično. Politika integracije se prihvaća u razvijenim zemljama svijeta, osobito u europskim državama. Promjeni odnosa znatno pridonose akti Skupštine UN-a i europski dokumenti što ih je donijelo Vijeće Europe ili Europska unija.¹³

1.2. Pastoral osoba s posebnim potrebama

Crkva uči da svi ljudi imaju pravo na vjerski odgoj i skrb, tako i osobe s posebnim potrebama.¹⁴ Mogu biti poučavane u vjeri u okviru školskog i župnoga vjeronauka po prilagođenom

¹¹ Usp. Zdenko Žunić, *nav. dj.*, str. 25.

¹² Usp. Vini Rakić, "Odgoj i obrazovanje učenika s posebnim obrazovnim potrebama", *Lađa* 3 (2008.), 1, str. 26-35.

¹³ Usp. Zdenko Žunić, *nav. dj.*, str. 226-229.

¹⁴ Usp. Jure Šimunović, "Hendikepirani izazov kršćanstvu", *Služba Božja* 28 (1998.) 2, str. 115. Usp. Marijan Šef, "Hendikepirani - izazov i prilika za evangelizaciju", *Kateheza* 11 (1989.) 1-2, str. 98; H. Bissonier, "Behinderung und religiöse Erziehung", *Vierteljahresschrift für Heilpädagogik und ihre Nachbargebiete*, 3/1996; H.G. Heimbrock, *Religiöse Erziehung behindeter Kinder. Ein Literaturbericht*, u: *Jahrbuch Religionspädagogik 1*, Neukirchener Verlag, Neukirchner-Vluyn 1985., str. 144-160.

programu, ali se ne smije zaboraviti ni njihove roditelje. Moguće je da je poučenost roditelja u vjeri, općenito govoreći, “nedostatna i nužno je svratiti pozornost i na potrebu istodobne kateheze tih roditelja, odnosno obiteljskog kruga. Obitelj je naime, već kao takva *kućna Crkva*”.¹⁵ Prema planu i programu župne kateheze, u modelu kateheze roditelja radi se o tzv. prigodnoj katehezi u kojoj se evanđeoska poruka prenosi u posebne situacije i događaje života. Potom treba pred očima imati i činjenicu da je odgoj dvosmjernan tj. od roditelja prema djeci i od djece prema roditeljima. Mnoge je roditelje njihovo hendikepirano dijete vratilo na put vjere. Nakon zaprepaštenja i negodovanja u prvim danima djetetova života slijedi navikavanje na situaciju i prihvaćanje stvarnosti od strane roditelja koji se tada otvaraju Bogu. Roditelji su najbolji poznavatelji svoje djece i njihovih potreba. Osobe s invaliditetom ne vole da ih se sažalijeva i smatra osobama za koje je potrebno odviše brinuti. Najsretniji su kada njihovi roditelji i bliske osobe žive u vjeri i pouzdanju u Božju providnost te u njima ne vide hendikep, nego svojevrsni blagoslov koji im Gospodin daruje u naumu spasenja svakog čovjeka.¹⁶

¹⁵ Usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – plan i program*, NKU HBK - HILP, Zagreb-Zadar, 2000., br. 45.; *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1655-1658.

¹⁶ Erma Bombeck zanimljivo je opisala *Posebnu majku* djeteta s posebnim potrebama: *«Jeste li se ikad zapitali kako se odabiru majke djece s posebnim potrebama? Pokušavam zamisliti Boga kako anđelima izdaje upute, a oni to zapisuju u veliku bilježnicu. «Armstrong, Beth – sin. Sveti zaštitnik Matej.» «Forrest, Majorie – kćerka. Sveta zaštitnica Cecilija.» «Rutledge, Carrie – blizanci. Sveti zaštitnik... neka bude Gerard. Navikao je na mlake vjernike.» Napokon, priopćujući anđelu zadnje ime, Bog se smiješi: «Ovoj ćemo dati sina s posebnim potrebama.» Anđeo je znatiželjan. «Zašto baš ovoj, Bože? Ona je tako radosna.» «Baš zato», odgovara Bog smiješeći se. «Kako bih mogao povjeriti dijete s posebnim potrebama ženi koja se ne zna radovati? Bilo bi odviše okrutno.» «Je li strpljiva?», pita anđeo. «Ne želim da bude previše strpljiva, mogla bi se utopiti u moru samosažaljenja i patnje. Kad nadvlada zaprepaštenje i negodovanje, priviknut će se.» «Ali, Gospodine, mislim da ta žena i ne vjeruje u Tebe.» Bog se smije. «Nije važno, sredit ću to. Ta žena savršeno odgovara. Obdarena je pravom mjerom egoizma.» Anđeo je iznenađen. «Egoizma? Zar je to krepost?» Bog potvrđuje. «Ako se koji put ne bude znala odvojiti od sina, neće izdržati. Da, to je žena koju ću blagosloviti nesavršenim sinom. Ona to sada ne zna, ali toj će ženi drugi zavidjeti. Njezina riječ nikad neće biti posve čvrsta. Nikad neće ništa držati običnom pojavom. Kad dijete prvi put izgovori riječ “mama”, ona će biti svjedok čuda i to će je osvijestiti. Kad svom djetetu bude opisivala stablo ili zalazak sunca, vidjet će ga kao što rijetko tko zna vidjeti moja stvorenja. Dopustit ću joj da jasno vidi stvari koje ja vidim – neznanje, okrutnost, predrasude, i učinit ću da se izdigne iznad njih. Nikada neće biti sama. Bit ću uz nju svakog dana njezina života, jer ona će nepogrešivo obavljati moj*

Kad je riječ o pouci u vjeri djeteta s posebnim potrebama trebalo bi govoriti "o vjeri, a ne o vjeronauku tj. ne govoriti teologiju nego život. Živu vjeru u Boga, povjerenje u Dobrotu, Istinu i Ljubav možemo dati, odnosno prenijeti drugima jedino ako to sami posjedujemo".¹⁷ Treba sve poduzeti da dijete dođe do vjerskog znanja, ali još više do iskustva vjere; da osjeti kako nije samo, kako postoji netko tko ga voli i želi mu dobro. Cilj rada u vjeronauku je otkriti djetetu duhovnu dimenziju postojanja. Vjeroučitelj je pozvan da vodi prema molitvi, komunikaciji i prijateljstvu s Bogom. Iako neki još uvijek postavljaju pitanja je li osobe s posebnim potrebama mogu išta primiti od vjere, mogu li išta razumjeti i steći dovoljno vjerskog iskustva kako bi se uključili u sakramentalni život, treba znati da su djeca i mladi s posebnim potrebama jako otvoreni duhovnim sadržajima i u sebi nose veliko duhovno bogatstvo.

2. GLUHI

Gluhoća nije invalidnost nego različitost. Gluhi čovjek može sve, osim čuti. Bit problema je u načinu primanja informacija i komuniciranja, budući da se služi prvenstveno znakovnim jezikom i vizualnim medijima. Gluhoća je, dakle, samo hendikep, a po definiciji u dokumentima UN gluhoća je "gubitak ili ograničenje mogućnosti sudjelovanja u životu zajednice ravnopravno s ostalim građanima, uslijed manjkavosti u okolini i u mnogim organiziranim aktivnostima društva, npr. u informiranju, komunikaciji i obrazovanju".¹⁸ Gluhi su u nekim zemljama ponosni što su pripadnici zajednice koja ima vlastiti jezik i kulturu. Imenicu "Gluhi" pišu velikim slovom, svoju zajednicu uspoređuju s etničkom manjinom i traže za nju

posao kao da je neprestano uza me." "A sveti zaštitnik?", *pita anđeo, s uzdignutim perom. Bog se nasmije. "Bit će dovoljno zrcalo."* ("Posebna majka" u: Bruno Ferrero, *Krugovi u vodi*, Katehetski salezijanski centar, Zagreb, 2003., str. 13). U diplomskom radu iznesen je i primjer rasta u vjeri obitelji Vukašin koja ima dijete s cerebralnom paralizom (usp. Ketu Vukašin, "Život ispod oblaka", u: *Slobodna Dalmacija*, LXIII., br. 19635, 25. listopada 2005., Prilog, str. 4-5; Usp. Ketu Vukašin, *Specijalni problemi i potrebe odraslih s cerebralnom paralizom*, Hrvatski savez udruga cerebralne i dječje paralize, Pula, 2004.).

¹⁷ Ljubica Pribanić, "Vjera i dijete s posebnim potrebama", u: Zvonka Matoić (prir.), *Srce prema vjeri*, NKU HBK, Zagreb 1999., str. 16.

¹⁸ Ujedinjeni narodi, *Standardna pravila o izjednačavanju mogućnosti za osobe s invaliditetom*, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Zagreb, 1999., str. 9.

ista prava. Gluhoću izjednačavaju s činjenicom da ni crnci ne doživljavaju svoju boju kože kao opterećenje. Doživljaj gluhoće je, kao i doživljaj boje kože, samo dio općeg realiteta osobe.¹⁹

Dakle, gluhoća nije nesreća nego radost pripadanja jednoj zajednici. Gluhi pak, svjesni da su potpuni ljudi, sposobni za sve, sretni i zadovoljni svojim životom (i više od mnogih ljudi zdrava sluha, jer im njihova zajednica daje dodatnu radost druženja i solidarnosti), te se ne žele pomiriti s nastojanjima «normalnih» da ih se smatra invalidima. O gluhoći se obično govori kao o velikoj nesreći ili teškom invaliditetu, jer se smatra da je tragedija biti gluhi, budući da to znači biti odsječen od okoline, osamljen, nesposoban za komuniciranje. «Maštoviti 'psiholozi' domišljaju se kakve patnje proživljava gluhi čovjek zato što ne čuje glazbu, pjev ptica, šumor krošnji... Otkrivaju svu pustoš njegova duha, koji nije oplemenjen toplim ljudskim glasom ni obogaćen mudrošću generacija što se prenosi govorom ili riječima.»²⁰

2.1. Znakovni jezik

Krenemo li od činjenice da je komunikacija izmjena informacija i od iskustva iz svakodnevnog života zaključujemo da ljudi komuniciraju na više načina i razina. Obično se najviše koristi govorni jezik, ali se informacije ne prenose samo izgovaranjem riječi, nego i mimikom, gestama i pokretima tijela te znakovima i simbolima. Mahanje rukom u znak pozdrava, prijeteće mahanje kažiprstom, gore uzdignut palac, samo su neki primjeri. Sasvim je normalno da čovjek gestikulira i da koristi poznate znakove i simbole kao «pomoćne» pokrete tijela da se bolje izrazi. Ta kome je ikad ikome uspjelo objasniti što

¹⁹ U intervjuu s dr. King Jordanom, prvim gluhih rektorom Gallaudet sveučilišta, u emisiji «60 minuta» (1990.), voditeljica pita Jordana bi li rado popio tabletu koja bi mu vratila sluh, kad bi to bilo moguće. Jordan odgovara: «Ja ne živim u tišini. Živim u prekrasnom vizualnom svijetu i toliko stvari privlači moju pažnju koje vi ni ne primjećujete». S namjerom da pokaže voditeljici koliko je glupo pitanje koje mu je postavila, Jordan pita: «Biste li se uvrijedili kad bih vam rekao - recimo da Vam mogu dati tabletu koja će vas pretvoriti u muško - biste li željeli postati muškarac?» Ovaj komentar je iznenadio voditeljicu, ali je jasno pokazao kako je uvredljivo kad čujuće osobe pretpostavljaju da se gluhi osjećaju nepotpunima. (Vesna Ivasović, *Hitna služba razvija svijest*, u: <http://www.crodeafweb.net/text/hitnaslužba.htm> / 15.09.2006./)

²⁰ Andrija Žic, *Mrvice znanja o gluhihima*, u: <http://www.crodeafweb.net/text/zic/mrvice.htm>, (15.09.2006).

su to spiralne stube držeći ruke u džepovima? Što bi postigao prometnik da se ne koristi znakovima? Burzovni mešetari se sporazumijevaju znakovima. Sve se to prihvaća kao nešto normalno i redovito.

Jezik je razvijeni *komunikacijski* sustav, koji se može sastojati od riječi, tonaliteta kojim se izgovaraju te riječi (naglasci) - tj. auditivne komponente (koju možemo percipirati i preko telefona), te vizualne komponente - gesta, stava i pokreta koji dopunjuju izrečenu informaciju.²¹ Znakovni jezik je, poput svih drugih jezika, komunikacijski sustav koji se koristi za razmjenu informacija između osoba. U slučaju gluhih to je jezik zajednice osoba koje imaju zaseban kulturni i jezični identitet. Budući da zajednice gluhih žive u različitim sredinama, razvile su i više znakovnih jezika. Tako postoje nacionalni znakovni jezici kao što su: francuski znakovni jezik (LSF), američki znakovni jezik (ASL), australski znakovni jezik (AUSLAN), talijanski znakovni jezik (LIS), hrvatski znakovni jezik (HZJ) te drugi.

Protivnici znakovnog načina komuniciranja do šezdesetih godina prošlog stoljeća znakovni jezik smatrali su bijednom zamjenom za govorni jezik. Takvi pogledi su danas napušteni. Novo viđenje oslanja se na prihvaćanje identiteta gluhih kao pripadnika "kulturne i jezične manjine" koju snažno povezuju zajedničke vrijednosti, iskustva i znakovni jezik. "Sve više dolazi do izražaja jezično i kulturno bogatstvo zajednice gluhih osoba i to ostavlja snažan dojam na ljude koji čuju."²² Iako su ga nekad zabranjivali, danas znakovni jezik uživa puno priznanje kao poseban, punovrijedan jezik. U više od 30 država znakovni jezik je priznat kao jezik manjine. Američki znakovni jezik (ASL) je 1965. dobio status jezika i tako postao prvi znakovni jezik na svijetu priznat kao pravi i prirodni jezik gluhih osoba. Status znakovnih jezika razlikuje se od države do države. Današnju ravnopravnost mnogih znakovnih jezika s govornim jezicima možemo zahvaliti istraživanjima koja je William C. Stokoe započeo pedesetih godina prošlog stoljeća. On je studijom o znakovnom jeziku dao značajan doprinos priznavanju znakovnog jezika kao jedinstvenog komunikacijskog sustava. Daljnjim lingvističkim istraživanjima provedenim u Americi 80-tih godina došlo se do

²¹ Usp. <http://hr.wikipedia.org/wiki/Jezik> (15.09.2006.).

²² Sanja Tarzay, *Znak po znak 1*, Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba *Dodir*, Zagreb, 2005., str. 27.

zaključka da je ASL (američki znakovni jezik) komunikacijski jednako učinkovit kao i govorni jezik.

Iako je i Slovenija 2002. priznala svoj znakovni jezik, kod nas to do danas nije slučaj, premda u Hrvatskoj živi oko 12000 gluhih osoba koje se u svakodnevnoj komunikaciji služe hrvatskim znakovnim jezikom. Najčešće se koristi u obiteljima u kojima su dva ili više članova gluhi, u nekim školama za gluhe osobe, te u zajednicama gluhih osoba (sportskim klubovima, kulturnim sekcijama, klubovima umirovljenika i sl). Baš kao što i hrvatski jezik ima više dijalekata, na području Republike Hrvatske možemo naći i dijalekte hrvatskog znakovnog jezika. Iako su istraživanja o lingvističkim aspektima hrvatskog znakovnog jezika tek nedavno započela, postoje jasni dokazi da on ima vlastitu gramatiku različitu od hrvatskoga govornog jezika²³ te da se usvaja i uči kao svaki drugi strani jezik.

2.2. Iz povijesti edukacije gluhih

Jedan od najstarijih dokumenata koji spominje gluhe je Talmud, prema kojem se u židovskom zakonu gluhim osobama uskraćuje pravo na vlasništvo. Međutim u Talmudu se nalazi i zakon u korist osoba s invaliditetom, koji nalaže zaštitu bolesnih i nemoćnih.²⁴ Gluhe osobe su u davnini uglavnom smatrane nesposobnima za učenje pa je tako i prema Platonovoj teoriji o urođenoj inteligenciji sva inteligencija čovjeku dana u času rođenja. Ljudi bi rođenjem poprimili savršene apstrakcije, ideje i jezik u svojim umovima, samo je potrebno određeno vrijeme da se to pokaže. Budući da je govor vanjski pokazatelj inteligencije, gluhi, prema Platonovoj teoriji, ne mogu razmišljati ni imati vlastite ideje. Ni Aristotel nije promijenio mišljenje svog učitelja: gluhi ne mogu biti obrazovani jer ne čuju. Grčki je smatran savršenim jezikom i koji nisu govorili grčki bili su barbari, pa su prema tomu i gluhi bili jednaki barbarima.²⁵

Svjetliji dani za gluhe dolaze u srednjem vijeku, vremenu koje neki smatraju mračnim, a koje je dalo velike mislioce i graditelje civilizacije. Uz mnoge druge zasluge, posebno u

²³ O nekim elementima HZJ-a vidi: Sanja Plevko, "Abeceda komunikacije s osobama oštećena sluha. Luksuz ili potreba?", *Lađa* 3 (2008.) 1, str. 62-65.

²⁴ Usp. <http://deafed.educ.kent.edu/sld008b.htm> (26.05.2006.).

²⁵ Usp. <http://deafed.educ.kent.edu/indexb.htm> (26.05.2006.).

školstvu, benediktincima se propisuje i izum komunikacije uz pomoć znakova. Naime, benediktinci su smislili znakove uz pomoć kojih su komunicirali bez glasovnog govora zbog održavanja šutnje. Ti su se znakovi kasnije najvjerojatnije koristili u poučavanju gluhe djece.

Talijanski i španjolski učitelji gluhe djece u šesnaestom i sedamnaestom stoljeću prvi su se na znanstveni način usprotivili Aristotelovim tvrdnjama. Tako je talijanski liječnik Girolamo Cardano (1501.-1576.), prvi ustvrdio da za razumijevanje ideja nije nužan sluh. On je također zaslužan za razvoj metoda za učenje slijepe djece uz pomoć osjetila dodira i gluhe djece uz pomoć znakova.²⁶ Njegovim stopama išao je i dominikanac Pedro Ponce De Leon (1520.-1584.) koji je poučavao gluhe sinove španjolskog plemstva kako bi bili sposobni naslijediti vlasništvo. Učio ih je čitati i pisati, ali i govoriti. Osnovao je prvu školu za gluhe i utemeljio suvremeno obrazovanje gluhih.²⁷ Njegov zemljak Juan Pablo Bonet (1579.-1620.) učio je sinove španjolskih plemića čitati i pisati upotrebljavajući "jednoručnu abecedu". Napisao je prvu knjigu o obrazovanju gluhih osoba (*Pojednostavljivanje zvukova i umijeće učenja gluhih da govore*) te je bio zagovornik glasovnog govora i čitanja s usana.²⁸

Jedna od najznačajnijih osoba u povijesti obrazovanja gluhih zasigurno je francuski svećenik Charles Michel de L'Épée (1712.-1789.), promicatelj znakovnog jezika i obrazovanja gluhih. Ustanovio je prvo vjersko i društveno udruženje za gluhe u Parizu (1750.) i prvu javnu školu za gluhe, Institut National des Jeunes Sourds-Muets (1771.). Napisao je knjigu *Poučavanje gluhih i nijemih osoba upotrebom metodologičkih znakova* - prvu koja je zagovarala upotrebu prirodnih znakova (1776.) te prvi rječnik francuskih znakova koje je naučio od gluhih osoba (1788.).²⁹ Roch Sicard (1742.-1822.) nasljednik De L'Épéea u Francuskoj školi za gluhe također je sastavio rječnik francuskog znakovnog jezika s time da je dalje razvio metodologiju. Među ostale značajne osobe iz Francuske spadaju: Jean Massieu (1772.-1846.), poznati učitelj gluhih u Parizu i Laurent Clerc (1785.-1869.), gluhi De L'Épéeov i Sicardov student, koji je

²⁶ Usp. http://ak.essortment.com/jeromegirolamo_nun.html (26.05.2006.).

²⁷ Usp. <http://deafed.educ.kent.edu/tsld014b.htm> (26.05.2006.).

²⁸ Usp. <http://www.uio.no/regie/pdf/Deaf.pdf> (26.05.2006.).

²⁹ Usp. <http://www.injs-paris.fr/histoire/abbe.html> (26.05.2006.).

diplomirao i predavao u Pariškoj školi za gluhe, 1816. godine preselio se u Hartford s Th. H. Gallaudetom osnovao Američku školu za gluhe.³⁰

Pod utjecanjem De L'Épéeovog rada otvaraju se škole za gluhu djecu u Austriji, Švicarskoj, Italiji i SAD-u. U Beču je 1799. otvorena škola za gluhu djecu koju je pohađao i manji broj djece iz Hrvatske među kojima je bio i Adalbert Lampe, koji je na povratku u Zagreb nakon susreta s jednim gluhim i slabovidnim dječakom 1885. započeo s obrazovanjem gluhe djece u svojoj kući. Lampe je postao utemeljiteljem školstva za gluhu djecu u Hrvatskoj kada je 1891. otvorio *Zavod za obrazovanje gluhe djece* u Ilici 83. Taj zavod i danas djeluje pod imenom gluhe slikarice *Slave Raškaj*. U Njemačkoj je na metodologiju obrazovanja gluhih uvelike utjecao Samuel Heinicke (1727.-1790.) koji je utemeljio oralnu metodu učenja govora za gluhu djecu. Snažno se suprotstavljao korištenju znakovnog jezika što je imalo jak negativni utjecaj na kasniji tijek obrazovanja gluhih.³¹

Već 1817. osniva se u SAD-u Škola za gluhe u Hartfordu, Connecticut - prva američka škola za gluhe, u kojoj se koristio francuski model znakovnog jezika. Među polaznicima bili su i mlađi svećenici te gluhe osobe koje su se osposobljavale da budu učitelji i osnivači drugih škola za gluhe.³² Za SAD najznačajnija osoba je Thomas Hopkins Gallaudet (1787.-1851.) koji je posjetio Europu kako bi proučavao obrazovanje gluhih pa je odlučio osnovati američku školu za gluhe zajedno s Laurentom Clercom. Gallaudet je oženio Sophie Fowler koja je bila drugi diplomant Američke škole za gluhe. On je otac

³⁰ Usp. <http://clerccenter.gallaudet.edu/Literacy/MSSDLRC/clerc/> (26. 05. 2006.).

³¹ Usp. <http://www.infoplease.com/ce6/sciA0857701.html> (26.05.2006.).

³² Jedan od najzanimljivijih fenomena u povijesti je otok Martha's Vineyard, Massachusetts, koji je naselilo 200 useljenika iz grofovije Kent, Engleska, s područja poznatog pod imenom "Weald". Nosili su dominantne i recesivne gene gluhoće. Sredinom 1700.-te razvio se kod njih znakovni jezik koji su koristili jednako gluhi i čujuć. Gotovo svi stanovnici su znali taj jezik pa su i gradska vijećanja bila prevedena na znakovni jezik. Gluhi otočani su se ženili, imali obitelji, imali pravo glasa, držali javne urede i bili ravnopravni. U određenom trenutku od 155 rođene djece na otoku bilo je jedno gluho dijete, a u nekim selima omjer je bio 1:25 i 1:4 (prosjeck je 1:1000). Nakon što je ustanovljena Američka škola za gluhe, gluha djeca s otoka išla su na školovanje u Hartford. Djeca su prenijela svoj otočki znakovni jezik i utjecala su da se njihov lokalni znakovni jezik pretvori u američki znakovni jezik gluhih (ASL - American Sign Language). Usp. <http://www.geocities.com/Heartland/Ridge/9672/HistoryASL.html>, (26.05.2006.).

Edwarda M. Gallaudeta, prvog predsjednika koledža Gallaudet, osnovanog 1764. u Washingtonu, DC. Abraham Lincoln je potpisnik povelje koja je toj školi osiguravala određena prava i bio je njezin pokrovitelj. Od 1840. do 1912. traje "zlatno doba obrazovanja gluhih" - cvate i razvija se američki znakovni jezik (ASL). Godine 1880. u Milanu je održana međunarodna konferencija o obrazovanju gluhih osoba. Američku delegaciju predvodio je Alexander Graham Bell koji je bio žestoki protivnik znakovnog jezika.³³ Njegov utjecaj zasigurno je bio presudan da je oralna metoda postala preferirana u edukaciji gluhih, te da je zabranjena uporaba znakovnog jezika u učionicama, što je dovelo do otpuštanja velikog broja gluhih učitelja.³⁴

Rehabilitacija znakovnog jezika počinje 1960. kada je William Stokoe napisao prvu knjigu o lingvistici američkog znakovnog jezika (ASL) u kojoj je dokazao da je znakovni jezik pravi jezik, odnosno da ima svoju sintaksu i gramatiku koja je različita i nezavisna od glasovnog (oralnog) jezika. Stokoe je na taj način pokrenuo znanstvena istraživanja znakovnog jezika i njegovo vrednovanje u obrazovanju, što je rezultiralo uvođenjem dvojezičnih škola za gluhe. Godine 1964. gluhi inženjer elektrotehnike Robert Weinbrecht razvio je *pisaći telefon* (TTY),

³³ Usp. <http://www.zak.co.il/deaf-history.html#europe-1880> ; <http://www.berkshire.net/damien/deaf.htm> (26.05.2006.).

³⁴ Postotak gluhih učitelja spustio se sa 40 na 22 posto. Iste je godine rođena Helen Adams Keller u Tuscumbi, Alabama. U devetnaestom mjesecu života oboljela je od akutnog meningitisa od kojeg je izgubila vid i sluh. Od sedme godine poučavala ju je i uz nju živjela učiteljica Anne Sullivan, uz čiju pomoć je Helen otkrila izlaz iz svijeta lišenosti svjetla i zvuka. Nakon završenog osnovnog školovanja završila je žensku gimnaziju u Cambridgeu, Radcliffe College, te stekla doktorat. Naučila je govoriti, i to na više stranih jezika. Po završetku školovanja posvetila se radu za dobrobit slijepih i gluhih, te postala uzor mnogim gluhim i gluhoslijepim osobama. Bila je također vrlo duhovna osoba, o čemu svjedoče i ove njezine riječi: *"Kada bih pokušala još jednom izreći svoje optimistično vjerovanje, onda bih ga sažela po prilici ovako: 'Ja vjerujem u Boga, vjerujem u ljude i vjerujem u snagu Duha. Ja vjerujem da nam je sveta dužnost poticati i ojačati nas same i druge, te ne dopustiti da na naša usta o Božjem svijetu izlaze riječi nesreće jer nitko na svijetu nema pravo tužiti se na uređenje svemira kojeg je Bog stvorio dobrim i koji su tisuće ljudi nastojali održati dobrim. Ja vjerujem da nam je tako raditi kako bi se što više približili vremenu u kojem nitko neće živjeti u slasti i obilju dok drugi stradava i trpi oskudicu.' To su, eto, istine moga vjerovanja, no osim njih ima još nešto na čemu je sve to utemeljeno, to jest: treba tu vjeru uzdržati uspravnom protiv svih oluja koje se na nju obore, i učiniti je osloncem u žalosti i nesreći. Optimizam je sklad duha čovječjeg i božanskog duha objavljenja i nada. A Božja djela su dobra."* (Usp. <http://www.home.judson.edu/extra/fame/keller.html> /26. 05. 2006./).

koji je omogućio pisanu komunikaciju preko telefonske linije i u širokoj je uporabi među gluhimima u svijetu.³⁵ Nakon Stokoevih lingvističkih istraživanja zakonska regulativa u SAD se temeljito mijenja: 1965. sastavljen je *Babbidge Report*, izvještaj za američki Kongres u kojemu se isključiva upotreba oralne metode u obrazovanju naziva “nesretnom pogreškom”,³⁶ te se preporučuje uporaba alternativnih metoda. Godine 1988. izdan je izvještaj Kongresa - *Prema jednakosti: obrazovanje gluhih*, koji preporučuje da se ASL koristi kao prvi jezik u obrazovanju gluhih a da se engleski jezik uči kao strani jezik. Isto tako preporučuje se da ASL bude uključen u zakon o dvojezičnom obrazovanju. Ured službi za specijalno obrazovanje i rehabilitaciju (OSERS) istraživao je mogućnost uključenja ASL-a i gluhe djece u zakon o dvojezičnom obrazovanju, ali to nije odobreno zbog pitanja o statusu čujućih roditelja i o ASL-u kao stranom jeziku. U srpnju 1989. održan je u Washingtonu, DC., *Put Gluhih (The Deaf Way)* - međunarodni susret 5000 gluhih osoba iz 70 zemalja. Američki napredak i postignuća uzimaju se kao model za rad s gluhimima. Kultura gluhih postaje svjetski poznata.³⁷

U drugim zemljama slična je regulativa uslijedila desetljećima kasnije, a u Hrvatskoj, osim deklarativnih priznavanja deklaracije UN 48/96 još ni danas nema jasne zakonske odredbe za zaštitu interesa gluhih.³⁸ Ipak, “tiha revolucija” počela je s osamostaljenjem Hrvatske 1991. i oživljenim entuzijazmom mnogih gluhih, učitelja gluhih, djece gluhih roditelja i tumača koji su pokrenuli niz aktivnosti s ciljem emancipacije gluhih i znakovnog jezika. Organiziraju se tečajevi znakovnog jezika, prevođenje mise i nekih emisija na televiziji, te nekih javnih događanja. Jedan od rezultata nastojanja gluhih i prijatelja u Hrvatskoj pokazao se u najboljem svjetlu od 3. do 5. svibnja

³⁵ Usp. <http://www.aslinfo.com/triva6.htm> (26.05.2006.).

³⁶ Usp. <http://www.cdc.gov/ncbddd/ehdi/history.htm> (26.05.2006.).

³⁷ Usp. <http://www.deafway.org/about/genesis.htm> (26.05.2006.). Godine 1955. *Svjetska federacija gluhih* organizira svoj Drugi svjetski kongres gluhih u Zagrebu. Ovoj manifestaciji prisustvovalo je oko 2000 gluhih i stručnjaka za gluhe iz cijelog svijeta. Za predsjednika je izabran Dragoljub Vukotić koji je na toj funkciji ostao 30 godina, stekavši veliki ugled u svijetu. Imenovan je počasnim doktorom prava na Sveučilištu Gallaudet i dobio je posebno priznanje Ujedinjenih naroda. Umro je 1997. u Italiji kao osvjedočeni prijatelj hrvatskih gluhih (usp. <http://www.microboo.demon.co.uk/info/assoc/wfd.htm> ; i <http://www.crodeafweb.net/text/povijest.htm> /26.05.2006./).

³⁸ Usp. <http://www.un.org/documents/ga/res/48/a48r096.htm> (26.05.2006.).

2001., na međunarodnom simpoziju *Znakovni jezik i kultura gluhih* kojeg je organizirala Hrvatska udruga gluhoslijepih osoba *Dodir* u suradnji s Odsjekom za oštećenja sluha Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta i Filozofskim fakultetom Družbe Isusove u Zagrebu. Na simpoziju se okupilo dvjestotinjak sudionika iz dvadeset zemalja a svojevrsna kruna bila je praizvedba predstave na znakovnom jeziku, pod naslovom *Planet tišine*.³⁹

Treba, na kraju, spomenuti i spornu teoriju "totalne komunikacije" (paralelna upotreba znakova i govora) koja se pokazala lošom zbog miješanja dva različita jezika, što je rezultiralo slabim rezultatima u oba jezika.⁴⁰ Posebno valja ocijeniti nastojanja zagrebačke metode SUVAG (*Škola za rehabilitaciju slušanja i govora SUVAG - Systeme Universel Verbotonal d'Aduditon Guberina*), koja nije donijela veliku pomoć gluhim, dapače im je uvelike zapriječila pravu komunikaciju znakovnim jezikom.⁴¹ Osamdesete godine prošlog stoljeća opterećene su i kontroverznim izumom umjetne pužnice što su neki protumačili kao konspiraciju za uništenje kulture gluhih.⁴²

2.3. Iz povijesti pastoralala gluhih

Jedan od otaca školstva za gluhe, dominikanac Pedro Ponce de Leon, želio je da i gluhi upoznaju *Radosnu vijest*, a ne samo slova i brojke, pa je zato za njih pripremio posebne katekizme, molitvenike i druge knjige. Prvi motiv bio mu je spas duša gluhih. Gotovo svi koji su od samog početka radili s gluhim bili su svećenici i razumljivo je da su ih podučavali i vjeronauku iako nije bilo posebne metodologije i programa.

Godine 1848. u Napulju, rođen je Filippo Smaldone, svećenik i učitelj gluhih. Već kao student filozofije i teologije odlučio se posvetiti gluhim, koji su u to vrijeme u Napulju bili brojni i

³⁹ Usp. <http://www.zak.co.il/deaf-history.html#europe-1880> (26.05.2006.).

⁴⁰ Usp. <http://www.zak.co.il/deaf-info/old/methods.html> (26.05.2006.).

⁴¹ Usp. Verona Lisak-Brkičić, *Što smo dobili u naslijeđe od SUVAG-a?*, u: <http://www.crodeafweb.net/> (15.09.2006.).

⁴² Godine 1984. kohlearni implantat prvi put je dopušten u kliničkoj praksi kod osoba starijih od 18 godina. Umjetna pužnica omogućava zamjenu zvuka, pa i onih frekvencija koje uho zbog oštećenja određenih osjetnih stanica ne može čuti. To je donijelo značajna poboljšanja dotadašnjim slušnim pomagalicama koja su bila samo amplifikatori, pojačala zvuka. Usp. <http://www.adu.hr/implant/WEB/puznica.htm> (26. 05. 2006.).

posve isključeni iz društva. Obiman karitativni rad odrazio se na njegov studij. Zbog slabog uspjeha prebačen je iz Napulja u zaostaliju Kalabriju. Vrativši se poslije nekoliko godina u rodni grad i posvetio se invalidima i bolesnicima, tako da se i sam zarazio kugom i jedva preživio. Glavna su mu ljubav ipak bili gluhi te je, nezadovoljan tadašnjim pristupom, tražio načine kako im pomoći. Iako je želio otići u misije, zbog gluhih ostao je u Italiji. Usavršavao je svoju pedagošku stručnost te je s još jednim svećenikom 1885. u gradu Lecce otvorio zavod za gluhe. Doveo je nekoliko redovnica, koje je poučio za rad s gluhima, te tako dao temelj *Kongregaciji sestara salezijanki Svetih Srdaca*, koja se brzo razvijala. U njegovu zavodu školovala su se muška i ženska gluha djeca, a s vremenom primana su i slijepa i napuštena djeca. Kongregacija je otvarala i radionice za žene, internate za studentice i don Filippo je doživio brojna priznanja crkvenih i svjetovnih vlasti za svoj rad s gluhima. Umro je 1923. a blaženim ga je 1996. proglasio papa Ivan Pavao II. Dana 15. listopada 2006. proglašen je svetim. Talijanski gluhi bili su oduševljeni i zahvalni papi Benediktu XVI. te su u velikom broju nazočili kanonizaciji.⁴³

U Hrvatskoj je brigu za gluhu djecu organizirao *Red Milosrdne braće* koji je 1876. otvorio *Čuvalište za gluhoonijemu i slijepu djecu*, ali sve do 1885. nije bilo organizirano sustavno obrazovanje. Prvu školu za gluhe u Hrvatskoj utemeljio je Adalbert Lampe, koji se školovao u Beču u školi za gluhe, gdje se koristila znakovna metoda (daktilološka) koju su iz Pariza prenijeli Friedrich Strok i Josef May, učenici opata De L'Épéea (Samuel Heinicke je za svoju govornu metodu tražio veliki novac, što oni nisu mogli platiti). A. Lampe je organizirao prvi zavod za gluho djecu s internatskim smještajem s pravnom javnosti, te je prvi radio na promidžbi odgoja i obrazovanja gluhih putem javnih ispita. Odgajao je i gluho djecu iz Slovenije, a utjecao je i na osnivanje škole za gluhe u Bugarskoj. Njegovi gluhi učenici, Smole i Černe, postali su osnivači organizacija gluhih u Hrvatskoj i Sloveniji, te njihovi prvi predsjednici. Osim toga, objavio je prve tiskane izvještaje o odgoju i obrazovanju gluhih u Zagrebu po uzoru na europske zavode tog vremena i tako nam je ostavio nezaobilazan dokument o humanizmu ljudi tog vremena

⁴³ Usp. Andrija Žic, "Učitelj gluhih – svetac", u: *Ukratko XVIII.* (2007.) 38, str.17.

u Zagrebu i Hrvatskoj.⁴⁴ Budući da je vjeronauk bio veoma važan u školama i obrazovanju u 18. i 19., kao i početkom 20. stoljeća, možemo pretpostaviti da su i gluhi učenici imali religiozno obrazovanje.

Poslije Drugoga svjetskog rata sve su organizacije i udruge u komunističkim zemljama dospjele pod potpunu kontrolu države. Crkvu je komunistički režim u Jugoslaviji u potpunosti istisnuo iz javnog života. Vjersko obrazovanje u državnim ustanovama je bilo zabranjeno, a vjeronauk izbačen i iz škola za gluhu djecu. Uz to, nije se ni pokušavalo organizirati pastoralni rad u župama, pa za posljedicu imamo to da gluhe osobe, nakon Drugoga svjetskog rata, nisu mogle steći vjersko obrazovanje, ni u školama ni u Crkvi. Shodno tome, gluhi su se za vrijeme komunizma otuđili od Crkve, a sama Crkva kao da je, za otprilike 50 godina, zaboravila na gluhe.

Pastoral gluhih na području današnje Republike Hrvatske započeo je u Splitu 1989. Tada je gluhi srednjoškolac Romeo Palaškov iz Centra za obrazovanje gluhe djece *Slava Raškaj* u Splitu dovodio svoje suučenike i suučenice u konkatedralu sv. Petra koja je u blizini Centra. Sužupnik konkatedrale, don Jure Vrdoljak, zapazio je te mlade učenike, prihvatio ih i pripremio za primanje sakramenata kršćanske inicijacije. Sakramente im je podijelio nadbiskup mons. Ante Jurić 1990. Mnoge zasluge za nastavak duhovnog života kod gluhih pripadaju gluhoj vjeroučiteljici Amaliji Mikelić-Palinić, koja je, kao nastavnica likovnog odgoja u Centru za odgoj gluhe djece *Slava Raškaj*, na molbu don Jure prihvatila postati vjeroučiteljica gluhe djece u školi, te je od nadbiskupa Jurića 1991. dobila kanonsko poslanje.

Paralelno s tim uspostavila se tijesna veza s isusovcima iz rezidencije Srca Isusova u Splitu. 1992. pokojni pater Josip Kukuljan doveo je novaka Družbe Isusove Jerka Bana koji je imao želju naučiti znakovni jezik gluhih kod gospođe Amalije. U to vrijeme nije bilo znakovnih pojmova za vjeronauk u jeziku gluhih, te su gospođa Amalija i pater Jerko postali pioniri u pronalaženju i sastavljanju znakovnog jezika u liturgiji. Novak Jerko Ban naučio je znakovni jezik te je prevodio obred svete mise kod dijeljenja prve svete pričesti drugoj generaciji gluhih učenika. Godine 1993. sugerirao je vjeroučiteljici Amaliji da

⁴⁴ Usp. Ljubomir Savić, *Adalbert Lampe, osnivač škole za obrazovanje gluhe djece u Hrvatskoj*, Centar za odgoj i obrazovanje *Slava Raškaj*, Zagreb 1985., str. 7-13.

poradi na evangelizaciji odraslih gluhih osoba. S tim je upoznat i nadbiskup Jurić koji je odobrio kateheze i dodijelio gluhim mjesto u konkatedrali za slušanje nedjeljne svete mise uz pomoć prevoditelja. Prevođenje svete mise na znakovni jezik vršio je novak Jerko Ban. Od 1992. do 2002. prošlo je 10 generacija isusovačkih novaka koji su se osposobili za znakovni jezik i postali izvrsni prevodioci i tumači. Danas isusovački novaci i dalje nastavljaju tradiciju koju je započeo pater Jerko. U početcima je na misu dolazilo desetak gluhih, a kasnije im se priključuju i drugi koji su u međuvremenu prošli pripremu za primanje sakramenata. Mnogi odrasli primili su sakramente inicijacije i vjenčali se u Crkvi.

Jedan od rezultata istinskog življenja kršćanskih vrijednosti je i *Molitvena zajednica gluhih "Blažene Djevice Marije"* sa sjedištem u konkatedrali sv. Petra u Splitu. Osnovani su je gluhi s vjeroučiteljicom Amalijom, uz don Antu Delića, 1996. Osobe koje obavljaju pastoral s gluhim i obiteljima gluhih u Splitu i same su gluhe, i to je dobar primjer za ostale zajednice u Crkvi.⁴⁵ Žalosna je činjenica da u ovom trenutku još uvijek nema ni jednog svećenika u Hrvatskoj koji služi nečujućima, osim svećenika koji jednom tjedno posjećuje zajednicu gluhih osoba u Splitu i vodi ih u molitvenoj zajednici. Nakon osnivanja molitvene zajednice duhovni život gluhih se vidno obogatio. Do sada se evanđelje prenijelo gluhim u Zagrebu, Varaždinu i Vinkovcima. U planu je i izdavanje monografije na tu temu.

Pastoral gluhih u drugim gradovima, koliko nam je poznato, ne postoji. Postoji vjeronauk u centrima *Slava Raškaj* u Splitu i Zagrebu i to je jako dobro. Međutim, postoje i odrasli gluhi koji imaju želju za vjerskim životom. Osjeća se veliki nedostatak prevodioca za gluhe i za gluhoslijepe osobe. Srećom, postoji jaki pokret gluhih i prijatelja gluhih koji žele poboljšati situaciju i već su učinjeni znatni pomaci prema uspostavljanju profesionalnih službi tumača za gluhe i gluhoslijepe osobe. Gluhi i gluhoslijepi u Hrvatskoj mogu se pohvaliti i web stranicama na kojima se mogu pronaći stručni članci o gluhoći i znakovnom jeziku, potom jedan od najvećih rječnika znakovnog jezika na Internetu

⁴⁵ Ovakve zajednice predviđa i potiče Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza*, br. 85.

te uvodni dio mise na znakovnom jeziku prikazan animiranim gifovima.⁴⁶

3. KATEHIZACIJA GLUHIH OSOBA

Kateheza je onaj posebni oblik evangelizacijskog djelovanja koji pomaže u sazrijevanju početnog obraćenja, dok ne postane živa, izričita i djelatna ispovijest vjere. Kateheza svoj početak ima u prihvaćanju vjere i vodi do cjelovite ispovijesti vjere. Tko se na temelju navještaja obrati Kristu i prizna ga Gospodinom, ulazi u proces, potpomognut katehezom, koji nužno završava u trojstvenoj ispovijesti vjere.⁴⁷ Zadaće kateheze podudaraju se s odgojem različitih dimenzija vjere, jer je kateheza cjelovito kršćansko obrazovanje, "otvoreno svim područjima kršćanskog života".⁴⁸ Na temelju svoje unutarnje dinamike, vjera zahtijeva da je se prizna, slavi, živi i pretače u molitvu. Kateheza mora njegovati svaku od tih dimenzija. Budući da se vjera živi u kršćanskoj zajednici i naviješta u poslanju, kateheza mora uključivati i te dimenzije. Drugi vatikanski sabor te je zadaće izrazio ovako: "Katehetska pouka prosvjetljuje i učvršćuje vjeru, hrani život Kristovim duhom, vodi k svjesnom i djelatnom sudjelovanju u liturgijskom otajstvu i potiče na apostolsko djelovanje."⁴⁹

Temeljne zadaće kateheze su: *Poticati upoznavanje vjere; Liturgijski odgoj; Moralno obrazovanje; Naučiti moliti; Odgoj za život u zajednici i Inicijacija za poslanje.*⁵⁰ Sve su zadaće nužne i svaka na svoj način ostvaruje svrhu kateheze, jer se uzajamno podrazumijevaju i zajedno razvijaju. Za ostvarenje svoje zadaće kateheza ima dva velika sredstva: prenošenje evanđeoske poruke i iskustvo kršćanskog života.⁵¹ Različite dimenzije vjere predmet su odgoja pod vidom dara i obveze. Poznavanje vjere, liturgijski život, nasljedovanje Krista jesu, svaka za sebe,

⁴⁶ Usp. <http://www.crodeafweb.net/rječnik> (08. 09. 2006.).

⁴⁷ Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, Kršćanska sadašnjost i NKU HBK, Zagreb 2000., br. 82.

⁴⁸ Ivan Pavao II., Apostolska pobudnica *Catechesi tradendae*, Glas Koncila, Zagreb 1994., br. 21.

⁴⁹ *Gravissimum educationis*, br. 4.

⁵⁰ Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, br. 85-86.

⁵¹ Usp. *Zakonik kanonskog prava*, Glas Koncila, Zagreb, 1988., kanoni 773 i 788.

dar Duha koji se prima u molitvi, te su istodobno i obveza duhovnog, moralnog i svjedočkog proučavanja. Svaka dimenzija vjere, kao i vjera u svojoj sveukupnosti, mora se ukorijeniti u ljudskom iskustvu te u osobi ne smije ostati kao nešto umjetno ili osamljeno. Stoga je posebno važna uloga katehete.⁵² Nijedna metodologija ne može zamijeniti osobu katehete u svim fazama katehetskog procesa. Važna je i uloga kršćanske zajednice. Katehetska je pedagogija učinkovita u mjeri u kojoj kršćanska zajednica postaje konkretnim i primjerenim uporištem za hod vjere i pojedinaca. To se događa ako se zajednica predstavlja kao izvor, mjesto i cilj kateheze.⁵³ Što se tiče samoga sadržaja koji je predviđen u katehezaciji gluhih, on se ne razlikuje od sadržaja predviđenog za osobe s posebnim potrebama,⁵⁴ što sigurno nije sasvim prikladno.

3.1. Vjeronauk za djecu s posebnim potrebama

Tijekom nastavnog procesa važno je držati se sljedećih načela:⁵⁵ - dobro planiranje aktivnosti; - individualan pristup svakom djetetu; - planiranje utemeljeno na interesima djece; - poštivanje didaktičkih načela: od lakšeg k težem, od jednostavnog k složenom, od bližeg k daljem, od poznatog k nepoznatom; - korištenje iskustava iz svakodnevnog života; - svaka aktivnost treba biti kratka i djetetu zanimljiva; - poželjno je da se materijali, metode i aktivnosti češće izmjenjuju; - aktivnosti u razredu treba povezati s aktivnostima van razreda (tj. nastavu sa životom), poticati generalizaciju na razne situacije; - djetetu treba davati one aktivnosti koje može uspješno usvojiti; - potrebno je izbjegavati apstraktne materijale, a što više koristiti konkretne i zorne materijale; - kod djece više uspjeha ima poticanje i nagrada, nego kažnjavanje; - treba poticati zatvoreniju djecu.

Kad se govori o vjeronauku za osobe s posebnim potrebama, treba znati da u vjeronauku nije najvažnije prenijeti neko

⁵² Usp. Biskupi Jugoslavije, *Radosno naviještanje evanđelja i odgoj u vjeri*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1992., br. 68-70.

⁵³ Usp. Pavao VI., Apostolska pobudnica *Evangelii nuntiandi*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1976., br. 44.

⁵⁴ Usp. Zvonka Matoic, "Program vjerskog odgoja djece i mladeži s posebnim potrebama", u: *Isti (ur.), nav. dj.*, str. 72-80.

⁵⁵ Usp. Zrinka Zubić, "Vjeronauk za djecu s mentalnom retardacijom", *Vjesnik biskupije dakovačke i srijemske*, 126 (1998.) 9, str. 553.

teoretsko znanje o vjeri, nego poučiti pripravnike da mogu komunicirati s transcendentnim. Crkva nas svojim djelovanjem (posebno preko sakramenata!) povezuje s Bogom i ljudima.⁵⁶ Važno je graditi dobar i istinit odnos s djetetom, koji je preduvjet njegova otvaranja u komunikaciji s drugima i s navještajem radosne vijesti. U nastavi je potrebna čvrstina i odlučnost, ali i fleksibilnost, oslušivanje trenutnih potreba djece. Bitne sadržaje treba češće ponavljati po mogućnosti na jedan uvijek novi način.

Polazeći od djetetovih iskustava s osobama, stvarima i pojavama, možemo dijete analogijom dovesti do naslućivanja nevidljivog, unutarnjeg, duhovnog. "U posebnoj katehezi je potrebno obogaćivati djetetov iskustveni svijet, kako bi neki kršćanski znakovi, npr. voda, vatra, svjetlo i kruh, poprimili šire značenje i postali bogatiji simboli. Ova metoda pomaže dubljem razumijevanju liturgije i sakramenata".⁵⁷ Jezik kojim se govori treba odgovarati razini djeteta i biti jednostavan, konkretan; valja koristiti kraće rečenice, izbjegavati apstraktne ili djetetu nepoznate pojmove, jer ih neće razumjeti. Dobro je obilno koristiti dijalog jer on zadržava koncentraciju djeteta na višoj razini i omogućuje izravno uključivanje u katehezu.

Sakramenti su znakovite radnje u kojima je prisutna simbolika govora, gesta, pokreta i tvari. Osobe s posebnim potrebama su za ovu simboliku jako osjetljive, te im se upravo znakovitim radnjama treba približiti, da pomoću slika i simbola dožive Božju blizinu i milost.⁵⁸ Mogućnosti pamćenja, zaključivanja i apstraktnog razmišljanja kod ovakvih osoba su umanjene i spore. Za njih je jako važan slikovni materijal. Crteži i slike trebaju biti jasni, jednostavni, s manjim brojem elemenata i po mogućnosti većeg formata. Ako želimo prezentirati strip, onda je najbolje pokazivati crtež za crtežom, a ne sve odjednom. Kroz prisposode iz evanđelja koje su ilustrirane, oni lakše mogu razumjeti i doživjeti Isusovu ljubav i dobrotu prema ljudima. Pojmove grijeha, dobra i zla, milosrđa Božjeg i praštanja,

⁵⁶ Usp. Biskupska konferencija Jugoslavije, *Crkva, zajednica koju Bog saziva i šalje*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1987., br. 18-19; Ilija Jerković, "Osobe s posebnim potrebama u Crkvi i primanje sakramenata", *Vjesnik biskupije đakovačke i srijemske* 131 (2003.), 2, str. 92.

⁵⁷ Usp. Zrinka Zubić, *nav. dj.*, str. 553.

⁵⁸ Usp. Ivica Zlodi, "Vjera u životu osoba s invaliditetom", *Lada* 3 (2008.) 1, str. 36-43.

ljubavi Isusove koja pomaže, treba predočiti na zgodan i njima pristupačan način. Tako lakše osjećaju Božju blizinu i susret s Bogom.⁵⁹

Glazba može doprinijeti stvaranju ozračja, jer posreduje određene emocije i jača poruku. Poželjno je da mjesto kateheze bude stalno i unaprijed pripremljeno, obogaćeno elementima koji taj prostor obilježuju i čine ga različitim od drugih prostora. "Dobro je i rasporedom djece i odraslih u prostoru izraziti da smo u Božjim očima svi jednako vrijedni, npr. tako da svi sjede u krugu, da su u molitvi svi okrenuti prema križu, ikoni, a ne vjeroučitelj prema djeci, da vjeroučitelj radi zajedno s djecom sve što im je predloženo činiti."⁶⁰

3.2. Osobitosti kateheze gluhih

Opći direktorij za katehezu spominje i važnost skupine⁶¹ koja je, osim što je didaktički čimbenik, pozvana da bude iskustvo zajednice i oblik sudjelovanja u crkvenom životu, nalazeći u široj euharistijskoj zajednici svoj cilj i svoje potpuno očitovanje. Kako bi postali sudionici zajedništva Crkve i svega bogatstva koje Crkva posjeduje i živi, gluhi, kao posebna katehetska skupina, trebaju poseban pristup. Gluhu bi osobu na neki način mogli smatrati nevjernikom, jer nema nikakvu ideju o istinama vjere, o postojanju Boga, o Isusu, o sakramentima, o moralnom životu. A vjernikom se ne rađa. Vjera je dar milosti, Božji neizreciv dar, koji se posreduje propovijedanjem, pa sv. Pavao kaže da vjera dolazi po poruci, odnosno po slušanju poruke (usp. Rim 10, 17).

Gluha je osoba u smislu informiranosti izolirana osoba. Od trenutka gubitka sluha u njegov mozak ne dolaze zvučni podražaji (što se može dogoditi prije rođenja i onda je gluhoća prirođena ili nakon rođenja čiji su uzroci vanjski čimbenici, pa je u tom slučaju gubitak sluha postnatalni). Gluho dijete ne prima zvukove i budući da ne može sluhom primati riječ ne usvaja i ne razvija jezik. Umjesto osjetila sluha, gluhi osjetilom vida promatra predmet i akciju. Gluhi je prijemljiv samo na konkretno, vidljivo

⁵⁹ Prijedlog od 11 takvih "Radnih listova" može se naći u časopisu za promicanje religioznog odgoja i vrednota kršćanske kulture *Lađa* 3 (2008.), 1, str. 82-101.

⁶⁰ Usp. Zrinka Zubić, *nav. dj.*, str. 555.

⁶¹ Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, br. 76.

i materijalno.⁶² Bez usmenog komentara, kojeg ne čuje, gluhom su predmet i akcija promatrani vidom često bez svoje semantičke vrijednosti. Gluhi se nerijetko zadovoljava primiti vizualnu sliku bez da produbi njenu semantičku vrijednost i pojavnu pouku. Samo preko pouke kroz znakovni jezik gluhi daje prve odgovore. Sve apstraktno za gluhoga je nerazumljivo i treba pričekati drugu etapu shvaćanja. Zato gluhi može “čuti” Božju riječ i bez osjetila sluha. Gluhi čovjek je sposoban i spreman slušati navještaj evanđelja i biti sudionik služenja Riječi i preko kateheze. “Što smeta gluhoća uha”, rekao je jednom Victor Hugo, “ako duh čuje? Jedina je gluhoća, prava i neizlječiva, gluhoća uma.” Gluhi može primiti dar vjere ako ima netko koji bi je navijestio na njemu primjeren način.

U radu s gluhima najbolja je totalna metoda propovijedanja. Ta metoda se sastoji od oralnog i znakovnog jezika s prisutnošću mimike i dvoručne abecede. Mnogo pomaže pisanje na ploči te dramtizacija koja uključuje pantomimu i pokrete cijelog tijela. Totalna metoda je potrebna da bi se zornije tumačila tema na kojoj radimo. To treba neprestano ponavljati jer su gluhi vizualni ljudi, koji sve primaju preko vida. Gluhi, jednako kao i čujuć, uživa u prepričavanju događaja iz Svetog pisma, nadasve evanđelja. Didaktička pomagala (filmovi, dijapozitivi, ilustrirani

⁶² Usp. Sandra Brdarić-Jončić, “Osobitosti djece s oštećenjem sluha”, u: Zvonka Matoić (ur.), *Srcem prema vjeri*, str. 26-33 (posebno je značajna opširna bibliografija na temu rada s gluhim osobama, str. 31-33); Sanja Plevko, *Abeceda komunikacije s osobama oštećena sluha*, str. 62-63. Zahvaljujemo doc. dr. Jadranki Garmaz što nas je uputila na sljedeću literaturu: D. Gewalt, “Religionsunterricht für Gehörlose und Schwerhörige zwischen Integration und Segregation”, Sonderdruck aus: *Jahrbuch der Religionspädagogik*, 1987; A. Gorzelli, “Religiöse Erziehung unserer schwerhörigen Tochter”, *Hörgeschädigte Kinder* 32 (1995.), 4, str. 172; H.-G. Heimbrock, “Life without language? What religious education has to learn from the experience of the hearing-impaired”, *British Journal of Religious Education*, 9 (1987.), 2, str. 78-83; C. Kessler, “Erfahrungen mit gehörlosen Kindern und Jugendlichen im Religionsunterricht und in der Seelsorge im Umfeld der Gehörlosenschule”, *Hörgeschädigte Kinder* 32 (1995.), 4, str. 168-171; O. Krafft, “Der evangelische Religionsunterricht”, in Bund Deutscher Taubstummlehrer (ed.) *Handbuch des Taubstummwesens*, Staude, Osterwieck 1929., str. 394-439; B. Milenk-Hell, “Neue Unterrichtsmaterialien für Religion und Ethik in einfacher Sprache”, *Hörgeschädigte Kinder* 39 (2002.) 4, str. 164-167; F. Reich, “Der mosaiche Religionsunterricht” in Bund Deutscher Taubstummlehrer (ed.), *Handbuch des Taubstummwesens*, Staude, Osterwieck 1929., str. 449-456; F. Zillmann, “Der katholische Religionsunterricht”, in Bund Deutscher Taubstummlehrer (ed.) *Handbuch des Taubstummwesens*, Staude, Osterwieck 1929., str. 439-449.

tekstovi, figure) korisni su za katehetsko razlaganje, jer zorno dopunjuju objašnjenja. Njihova upotreba treba biti umjerena da ne bi, umjesto da pospješuju, ometali shvaćanje istina vjere. Audiovizualna pomagala danas olakšavaju prepričavanje koje je podloga objašnjenju, jer je puno lakše od ilustriranog povijesnog događaja doći do neke istine vjere ili moralne pouke sadržane, objašnjene i shvaćene u katehezi.

Kateheta u razlaganju mora biti živ i dinamičan, govoriti polako normalnim glasom i uvijek licem okrenutim prema izvoru svjetla, te prihvaćati s jednostavnošću, bez pokazivanja dosade, nužnost ponavljanja već danih objašnjenja. Snalažljivost katehete zamjenjuje moguće nedostatke u razlaganju. Kateheta treba proširiti polje objašnjenja: ilustrirati što je više moguće, koristeći znakovni jezik. Uvijek treba poticati inteligenciju gluhe osobe, tj. obogatiti rječnik pojmovima koji su eventualno već poznati ali siromašni sadržajem jer su ograničeni na jedno značenje. Treba nadodati značenje koje pojmovi imaju u izlaganju vjerskih istina. Taj postupak bismo mogli nazvati *evangelizacija inteligencije* gluhog. Naime, gluhi kroz cijeli život uči (hrvatski ili neki drugi jezik) i za vrijeme katehetskog susreta treba ubacivati nove pojmove, međusobno ih uskladiti i usaditi ih što dublje u pamćenje. Takva pomoć se lako prihvaća ako je dana jednostavno, te ne pričinja teret.

Isti je katehetski program za gluhe kao i za čujuće, kako već to donosi *Opći direktorij za katehezu* Kongregacije za kler i *Župna kateheza u obnovi župne zajednice – plan i program* Nacionalnog katehetskog ureda Hrvatske biskupske konferencije i hrvatskog instituta za liturgijski pastoral. Ipak, nakon što je neko vrijeme bio u kontaktu s gluhim vjeroučenikom kateheta ima diskrecijsko pravo dati subjektivni sud o intelektualnim mogućnostima gluhog vjeroučenika. Ako je potrebno, kateheta je slobodan prilagoditi program, objašnjenje i učenje, uvijek zadržavajući bitne elemente potrebne za pripremu na primanje sakramenata. Proučavanje i produbljivanje sadržaja koji su morali biti izostavljeni, ostavlja za katehizaciju u narednim godinama.

4. PODJELJIVANJE SAKRAMENATA GLUHIM OSOBAMA

Crkva vjeruje i svjedoči da je Bog dobrohotan prema svima, kako sve ljubi te hoće pružiti spasenje svim ljudima. "Sama

Crkva je znak ljubavi i blizine skrivenoga Boga; ona stvarno posreduje tu spasiteljsku ljubav. Stoga se i kaže da je ona *sakrament* na kojemu se temelje svi sakramenti koje ona pruža onima koji prigrljuju vjeru.”⁶³

4.1. Podjeljivanje sakramenata osobama s invaliditetom

Kad se raspravlja o osobama s posebnim potrebama i njihovoj pripravi za primanje sakramenata,⁶⁴ treba početi od činjenice da ne bi smjeli isključivati takve osobe zbog toga što se od njih očekuje određeno intelektualno poznavanje sadržaja. Ponekad vjeru previše poistovjećujemo sa znanjem, a trebalo bi “vjeru doživljavati kao određenu atmosferu, ozračje, te da je prvi nosilac vjere ipak zajednica”.⁶⁵ Sakramentima kršćanske inicijacije, postavljaju se temelji cjelokupnoga kršćanskog života, kao što kaže papa Pavao VI. u apostolskoj konstituciji *Divinae consortium naturae*: “Dioništvo na božanskoj naravi, što je ljudima darovano milošću Kristovom, podrazumijeva stanovitu analogiju s početkom, rastom i održavanjem naravnog života. Pošto su vjernici krštenjem rođeni na novi život, utvrđeni su u njemu po sakramentu potvrde i primaju u euharistiji kruh vječnoga života. Tako po sakramentima kršćanske inicijacije primaju sve više i više bogatstva božanskog života i napreduju prema savršenstvu ljubavi”.⁶⁶ Sakramenti jesu znakovite radnje, a osobe s posebnim potrebama za simboliku su jako osjetljive. One “mogu sporo, teško ili nikako intelektualno spoznati materiju (sadržaj) sakramenata, ali svakako doživljavaju sakramente kao susret s Bogom”.⁶⁷

Iako su u društvu zamijećeni pomaci kod uvažavanja osoba s posebnim potrebama, pojedini roditelji imaju problema kada

⁶³ *Vjerujem. Mali katolički katekizam*, Kirche in Not, Königstein im Taunus 2005., str. 119. Usp. *Lumen gentium*, br. 1 i 11; *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1118;

⁶⁴ Sa žalošću moramo ustvrditi da se najnoviji dokument HBK, *Direktorij za pastoral sakramenata u župnoj zajednici* (Glas Koncila, Zagreb 2008.), uopće ne dotiče ove tematike.

⁶⁵ Aldo Starić, “Neki vidovi pastoralna sakramenata inicijacije danas”, u: Zvonka Matoić (ur.), *nav. dj.*, str. 98.

⁶⁶ *Red Potvrde*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972., str. 7. Usp. *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1212.

⁶⁷ Ilija Jerković, *Osobe s posebnim potrebama u Crkvi i primanje sv. sakramenata*, str. 92.

treba takvu djecu pričestiti ili krizmati. Nije ih lako pripremiti za sakramente, jer oni ne mogu tako jednostavno naučiti neko gradivo pa se pojedini svećenici ne uspijevaju snaći. U nekim župama ih izdvajaju i ne dopuštaju da skupa sa drugom djecom prime prvu pričest. Ipak, ima sredina u kojima je to dobro riješeno. Osobe s posebnim potrebama koje borave u školama i specijalnim ustanovama imaju vjeroučitelja koji ih može pripremiti za sakramente i obavijestiti o njihovoj pripremljenosti župu u kojoj će djeca primiti sakramente.

Za odgovoriti na pitanje o razlozima pripuštanja takvih osoba sakramentima, možemo postaviti protupitanje o pripuštanju male djece krštenju. Razlozi koji su dovoljni da se može malu djecu krstiti, dovoljni su i za osobe s posebnim potrebama. Za primanje sakramenta potvrde i pričesti dob primatelja ovisi o stupnju razvoja djeteta. Za osobe s lakšim smetnjama treba imati razumijevanja i olakšati im pripremu, a ako se radi o osobama koje više zaostaju u razvoju i ukoliko se radi o težim slučajevima, gdje je u pitanju i osnovna socijalizacija pa ih je teško pripremiti da budu zajedno sa svojim vršnjacima, treba zamoliti roditelje da se strpe dok se bolje pripreme i socijaliziraju.

Toma Akvinski, kad govori o duhovnoj zrelosti, izričito navodi da se *duhovna zrelost* ne mora slagati s fizičkim rastom i zrelošću, jer se može, Božjim milosnim darom i pomoću, dostići i u djetinjoj dobi. To jednostavno znači da duhovna savršenost ne mora pretpostavljati tjelesnu, pa ni psihološku zrelost, te je opravdana praksa Crkve kad sakramente podjeljuje i djeci.⁶⁸ Radost primanja sakramenata treba posebno podijeliti s njihovim roditeljima i ukućanima.

4.2. Podjela sakramenata gluhih

Sve što je prethodno rečeno o podjeli sakramenata osobama s posebnim potrebama većim dijelom vrijedi i za gluhe. U nastavku iznosimo nekoliko važnih elemenata koje treba imati na pameti kod specifične situacije podjeljivanja sakramenata gluhih.

4.2.1. Sakrament krsta

⁶⁸ Ante Mateljan, *Otajstvo poslanja. Sakrament potvrde*, Crkva u svijetu, Split 2004., str. 157.

“Sveti krst je temelj cijeloga kršćanskoga života, ulaz u život Duha i vrata koja otvaraju pristup drugim sakramentima. Po krštenju smo oslobođeni od grijeha i nanovo rođeni kao sinovi Božji, postajemo Kristovi udovi i pritjelovljeni smo Crkvi te bivamo dionici njezina poslanja”.⁶⁹ Danas se najčešće krste mala djeca pa da ćemo se rijetko susretati s ovim problemom kod gluhih. Daleko je veći problem susret s gluhim roditeljima koji dovode dijete na krštenje, a koje treba uputiti u smisao i značenje sakramenta. Naime, postoje odrasli gluhi koji su kršteni, ali nisu imali vjersko obrazovanje jer su rasli i odgajali se u zavodima za gluhe, u kojima nije bilo vjerske pouke.⁷⁰

Ukoliko odrasla gluha osoba zatraži pristupanje sakramentima kršćanske inicijacije, treba se pridržavati uputa *Reda pristupa odraslih u kršćanstvo*.⁷¹ Hrvatska biskupska konferencija u svojim pastoralnim smjernicama kaže: “Veoma je važno da se poštuju sve četiri etape krsnog katekumenata: *predkatekumenat, katekumenat, vrijeme čišćenja i prosvjetljenja* te *vrijeme mistagogije* s dostatnim vremenskim razdobljem (najmanje godinu dana od prijave) i redovitim tjednim susretima, kao i programiranom katehetskom poukom”.⁷² Kako je to moguće učiniti opisano je u prethodnom dijelu o katehezi. Naime, potrebno je (što baš i nije lako!) pripremiti posebni katekumenat za gluhe osobe, dakako s tumačenjima na znakovnom jeziku.

4.2.2. Sakrament potvrde

Zajedno s krštenjem i euharistijom sakrament potvrde pripada cjelini kršćanske inicijacije. “Po sakramentu potvrde krštenici se još savršenije vežu uz Crkvu, obdaruju se posebnom jakošću Duha Svetoga te su tako obvezniji da kao pravi Kristovi svjedoci riječju i djelom šire i brane vjeru.”⁷³ Crkva je pozvana pratiti i poticati kandidate za potvrdu u njihovom svjesnom

⁶⁹ *Katekizam Katoličke crkve*, br.1213. Usp. *Red krštenja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1993. (Opće napomene, br. 1).

⁷⁰ Usp. Mirjam Juriša, “Odrasle gluhe osobe i kateheza”, u: Zvonka Matoic (ur.), *nav. dj.*, str. 135-136.

⁷¹ U *Redu pristupa odraslih u kršćanstvo* (Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1998.), nema nikakvih posebnih uputa za inicijaciju osoba s posebnim potrebama.

⁷² Hrvatska biskupska konferencija, *Na svetost pozvani, Pastoralne smjernice na početku trećeg tisućljeća*, Glas Koncila, Zagreb 2002., br. 41.

⁷³ *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1285.; *Red potvrde*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1998. (Prethodne napomene, br. 1-2).

opredjeljenju za Isusa Krista i za pripadnost kršćanskoj zajednici. Oni su već, osobito u školskom vjeronauku upoznali Krista, a sada se radi o prihvaćanju Kristova poslanja, da kao zreli kršćani svojim životom budu svjedoci Krista Uskrsloga i Duha što ga primaju.

Međutim, sakrament potvrde mnogim mladim gluhim osobama ne predstavlja poticaj za potpunije i aktivnije uključivanje u život i poslanje Crkve. Jedan od uzroka te pojave su nepostojanje žive župne zajednice za gluhe. Hrvatska biskupska konferencija u planu i programu *Župna kateheza u obnovi župne zajednice*, o sakramentu potvrde piše: "Gdje postoje žive župne zajednice, koje svojim svjedočkim životom zahvaćaju nove članove, ostvaruje se prostor za življenje i djelovanje iz vjere, te pitanje dobi postaje čak nebitno. Drugim riječima, ako djeca i mladi zavole svoju zajednicu, ako se u njoj mogu uključiti u razne 'žive vjerničke krugove' i župne aktivnosti, oni će, ili barem dobar dio njih, u njoj rado ostati i poslije Potvrde".⁷⁴

Gluhi imaju samo školski vjeronauk, koji ne može zamijeniti župnu katehezu. Ta dva oblika vjerskog odgoja nisu istovjetna, nego se nadopunjuju. U pastoralnim smjernicama na početku trećeg tisućljeća, HBK kaže: "Osobe s posebnim poteškoćama i potrebama zaslužuju posebnu brigu Crkve. Stoga su hvalevrijedne inicijative oko organiziranja njima primjerenoga odgoja u vjeri, kako u specijalnim ustanovama u redovitom školovanju, tako i u župnim zajednicama. Zacijelo ćemo njima trebati posvetiti još veću pozornost, na što su poglavito pozvane župne zajednice".⁷⁵

Župnici su odgovorni za poticanje, usklađivanje i usmjerenje vjeronaučne djelatnosti u zajednici koja im je povjerena. Važno je da tu djelatnost uključe u sustavni projekt evangelizacije. Međutim, danas u većem dijelu svijeta, crkveno služenje gluhim predstavlja najslabije razvijeni crkveni ministrij. To vrijedi i za Hrvatsku, gdje još uvijek nema ni jednog svećenika, koji bi služio gluhim osobama u punom radnom vremenu. Čak ako se gluhi vjeroučitelj izvrsno služi znakovnim jezikom, te dobro poznaje kulturu gluhih i nema problema u komunikaciji s njima, ne može zamijeniti svećenika. Mladi gluhi u njemu više vide pripadnika svoje kulture i zajednice, a manje vjeroučitelja

⁷⁴ Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza*, str. 84.

⁷⁵ Hrvatska biskupska konferencija, *Na svetost pozvani*, str. 42.

bez obzira koliko vjeruje u to što propovijeda i živi to što vjeruje. Za njih su čujućí svećenici druga kultura i drugi, njima daleki svijet.

Točno je napisano u jednom *Pismu krizmaniku*: “Mi ljudi postojimo na vidljiv način. I ti si vidljiv. I na taj način susretljiv. Tvoji susreti s drugima zbivaju se u vidljivosti, ostvaruju se preko znakova i simbola, čak se – koliko god to čudno zvučalo, pretvaraju u obrede. Tako je sa susretima među ljudima, tako je sa susretima s Bogom. Jednostavno, takvo je naše ljudsko ustrojstvo, takav je naš ovozemaljski put”.⁷⁶ Upravo to se u većoj mjeri odnosi na gluhe, kojima je jako važan vizualni kontakt i svijet vjere će im se najbolje predočiti u susretu sa svećenikom koji poznaje znakovni jezik. Osim toga, treba voditi računa o poštivanju i uključivanju gluhih članova u molitvene zajednice, gdje oni, na primjer, svećeniku pružaju mnogo podrške i ljubavi, jer se osjećaju slobodni da podijele s njim svoje radosti i tuge. Sve ostalo, što je dio svećeničke službe gluhim, trebalo bi se na tome temeljiti. Gluhi osjećaju pripadnost Crkvi i doživljavaju iskustvo zajedništva Duha Svetoga, što bi se moglo još više razviti kad bi imali svećenika koji je *izvorni* govornik znakovnog jezika.

4.2.3. Sakrament euharistije

Sakrament euharistije središte je i srce bogoslužja Crkve. Njezinim slavljenjem se ispunja ono poslanje koje je Isus povjerio apostolima uoči svoje muke, kad im reče: “Ovo činite meni na spomen» (1 Kor 11, 24-25). Krist Isus “prisutan je u Crkvi na više načina..., ali je ponajvećma prisutan pod euharistijskim prilikama”,⁷⁷ i to na jedinstven način, koji “uzdiže euharistiju iznad svih sakramenata i čini je vrhuncem duhovnog života i ciljem kojemu teže svi sakramenti. U ovom presvetom Sakramentu sadržani su istinski, stvarno i bitno (supstancijalno) Tijelo i Krv našega Gospodina Isusa Krista, s dušom i božanstvom, i prema tome, čitav Krist, Bog i čovjek”.⁷⁸

⁷⁶ Ante Mateljan, *Potvrda vjere. Pismo krizmaniku*, Crkva u svijetu, Split 2005., str. 24.

⁷⁷ *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1373.

⁷⁸ *Usp. Katekizam Katoličke crkve*, br. 1374.

Opći direktorij za katehezu Kongregacije za kler i Župna kateheza u obnovi župne zajednice – plan i program Nacionalnog katehetskog ureda i Instituta za liturgijski pastoral HBK, odredili su nacrt dobne kateheze, u kojem prvopričesnička katehetska skupina zahvaća uglavnom djecu trećeg razreda osnovne škole, s pretpostavkom da je prva pričest na kraju trećeg razreda.⁷⁹ Vrijeme prve pričesti za gluhog može biti *odgođeno* za koju godinu u odnosu na čujuću djecu, ako njegovo intelektualno-evangelizacijsko sazrijevanje zahtijeva duže vrijeme. Nije u redu da se sakramenti slave i primaju bez pravoga navještaja riječi Božje, to jest bez pripreme i raspoloživosti.⁸⁰ Prema crkvenim dokumentima prikladna dob za primanje sakramenta pokore i euharistije smatra se ono životno razdoblje kada dijete postaje *sposobno za rasuđivanje*.⁸¹

Nažalost, često se događa pogrešna praksa podjele prve pričesti gluhoj djeci. Neki župnici na nagovor roditelja stavljaju gluho dijete među čujuće vršnjake, bez posebne pripreme za prvu pričest. To opravdavaju tumačenjem sakramenta kao sredstva milosti koji djeluju *ex opere operato*, mimo osobnog svjesnog susreta s Isusom Kristom u zajedništvu Crkve. Vjerojatno župnik u tome slučaju smatra da vjera roditelja (zajednice) nadomješta vjeru djeteta, misleći da gluho dijete nije sposobno dublje spoznati tajne vjere, te se kod poučavanja i pripremanja zadovoljava površnim sadržajem kao što su vanjske radnje, pokreti tijela, sklapanje ruku, itd., držeći da su dovoljni za primanje prve pričesti.

Takva se praksa opravdava i drugim razlozima, kao što su opterećenost drugim obvezama, otpor samih roditelja koji žele da se sve što prije obavi i njihovo obećanje da će kasnije nadoknaditi propušteno. Na taj način, svjesno ili nesvjesno, čini se kompromis koji ima za posljedicu da mnogi gluhi primaju nešto i sudjeluju u nečemu što ne razumiju i ne poznaju. Dakako, sakramenti su sredstva milosti, ali treba biti svjestan da su gluhi sposobni svjesno i slobodno sudjelovati u bogoštovlju, i osobno susresti Gospodina. Sakramentalizacija gluhih osoba ne smije se, međutim, prepustiti slučaju ni samovolji. Svaka krštena

⁷⁹ Hrvatska biskupska konferencija, *Župna kateheza*, br. 31.

⁸⁰ Usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Na svetost pozvani*, br. 39.

⁸¹ Usp. Hrvatska biskupska konferencija, *Na svetost pozvani*, br. 44; *Zakonik kanonskog prava* traži, za primanje prve pričesti u redovitim okolnostima, "dovoljno znanja i brižljivu pripravu" (kanon 913).

osoba, budući da je od Boga pozvana na sazrijevanje u vjeri, ima pravo na prikladnu pouku. Zato je prvotna zadaća Crkve da na to odgovori na primjeren i zadovoljavajući način.⁸²

4.2.4. Sakrament pomirenja i pokore

Sakramenti euharistije i pokore čvrsto su povezani. Budući da euharistija uprisutnjuje otkupiteljsku žrtvu križa, ovjekovječujući je na sakramentalan način, prirodno iz nje proizlazi zahtjev za stalnim obraćenjem. "Ako nadalje kršćanin ima na savjesti teški grijeh, tada put pokore po sakramentu pomirenja postaje nužan za puno sudioništvo u euharistijskoj žrtvi."⁸³

Kod sakramenta pomirenja, gluhim vjernicima najbolje odgovara ispovjedna soba ili soba za razgovor koja je dobro osvijetljena. Ispovijed može biti usmena, pismena i na znakovnom jeziku ukoliko ispovjednik poznaje taj jezik. Kod usmene ispovijedi koja je na znakovnom jeziku, važan je kontakt očima između pokornika i ispovjednika. Čujuće osobe u konverzaciji mogu razgovarati bez gledanja u osobu kojoj govore ili koja im govori. Kod gluhih takav razgovor bez gledanja u lice je nemoguć. Mnoge gluhe osobe mogu govoriti razgovijetno i može ih se razumjeti bez gledanja u lice, ali treba voditi računa da ih se gleda u oči, inače će gluha osoba prekinuti razgovor dok se opet ne uspostavi kontakt očima. U kulturi gluhih očekuje se kontakt očima. Kod pismene ispovijedi gluhi vjernik može svoje grijehe napisati na papir i zamoliti svećenika da to pročita. Moguće je i unaprijed napisati najučestalije grijehe te ih staviti na stol ispred pokornika a on će sam prstom pokazati na određene grijehe. Gluhi vjernik će svoje kajanje također izraziti na prikladan način, kako je već poučen.

Ostaje otvoreno pitanje mogućnosti oblikovanja zajedničkih pokorničkih bogoslužja za gluhe osobe.⁸⁴ Očito je da bi to mogao biti vrlo zgodan način slavljenja sakramenta pomirenja i pokore, ali on zahtijeva posebne osposobljenosti i pripremu samoga svećenika.

⁸² Usp. Kongregacija za kler, *Opći direktorij za katehezu*, str.156.

⁸³ Ivan Pavao II., *Ecclesia de Eucharistia*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2003., br. 37.

⁸⁴ Usp. *Red pokore*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2009. (Prethodne napomene, br. 36; Uzorci pokorničkih slavlja, str. 195-250).

4.2.5. Sakrament bolesničkog pomazanja

U svom neizrecivom milosrđu Bog ne liječi samo dušu opraštajući grijeh, nego nam je blizu i u raznim bolestima. Za vrijeme svoga zemaljskog života naš je Gospodin Isus Krist liječio i ozdravljao ljude, a kao znak svoje trajne brige za bolesnoga čovjeka darovao nam je sakrament bolesničkoga pomazanja. Smisao ovog sakramenta nije njegovo podjeljivanje neposredno pred smrt, nego u bolesti. Svaki put kad se kršćanin teže razboli može primiti sveto pomazanje, pa i onda kad se nakon što ga je primio bolest pogorša. "Svetim pomazanjem bolesnika i molitvom svećenika cijela Crkva preporučuje bolesne trpećem i proslavljenom Gospodinu, da im olakša boli i da ih spasi, štoviše potiče ih da se slobodno sjedine s Kristovom mukom i smrću i tako doprinesu dobru Božjega naroda".⁸⁵

Glui vjernici kada su u teškoj bolesti, najčešće zatraže sakrament ispovijedi. Svećenik koji posjeti bolesnika obavit će sakrament ispovijedi kako je opisano, zatim će mu podijeliti sakrament euharistije i bolesničkog pomazanja, a ako je kod kuće, najbolje je da to bude pred svim članovima obitelji. Svakako treba voditi računa da se kod gluhih osoba sama gluhoća ne tretira kao bolest, odnosno razlog za podjeljivanje bolesničkog pomazanja.⁸⁶

4.2.6. Sakrament svetog reda

Krist je jedini posrednik između Boga i ljudi (usp. 1 Tim 2,5) jer je po svome utjelovljenju on potpuno Bog i potpuno čovjek, te savršeno ostvaruje sjedinjenje dviju naravi u svojoj jedinjoj božanskoj osobi. On je na križu prinio jedinu otkupiteljsku žrtvu koja sve stvari pomiruje s Bogom. "Naime, samo je Krist pravi svećenik, drugi su samo njegovi službenici".⁸⁷ Svojim životom na zemlji Krist je u sebi ponudio konačni lik svećenika, ostvarujući ministerijalno svećeništvo u koje su prvi bili uvedeni apostoli, a koje se trajno nastavlja u Crkvi u svim povijesnim razdobljima. Odgoj svećeničkih zvanja te ustrajna briga, tijekom

⁸⁵ *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1499. Usp. Pavao VI., Apostolska pobudnica "Sveto bolesničko pomazanje" u: *Red bolesničkog pomazanja i skrbi za bolesne*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2009., str. 9-13.

⁸⁶ Usp. Ante Mateljan, *Otajstvo supatnje. Sakrament bolesničkog pomazanja*, Crkva u svijetu, Split 2002., str. 111-113.

⁸⁷ *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1545.

čitavog životnog vijeka, za njihovo osobno posvećenje u službi i za trajno osuvremenjivanje njihova pastoralnog nastojanja, smatraju se u Crkvi jednom od ključnih zadaća za budućnost evangelizacije.⁸⁸

Odgov budućih svećenika i njihova trajna formacija veoma je težak i važan zadatak. U hrvatskim bogoslovnim sjemeništima još nema gluhog kandidata za svećeničko zvanje. Neki gluhi mladići izražavali su tu želju ali su jezik i gluhoća, po njihovom mišljenju, bili prepreka za studij teologije. Svećenik ne može vršiti svoje poslanje bez odgovarajuće intelektualne pripreme o kojoj je potrebno brinuti ne samo za vrijeme teološkog studija, nego i tijekom cijelog života.⁸⁹

Kako omogućiti gluhim mladićima pristup u svećeničku službu? Ukoliko gluhi kandidat ispunjava sve ostale kriterije, potrebno mu je pružiti pomoć tijekom studija. Stručni prevodilac može biti s njim samo na predavanjima. Bilo bi zgodno kada bi netko od bogoslova naučio znakovni jezik tako da može svom gluhom kolegi prenijeti sve informacije koje dobivaju ostali kandidati tijekom razdoblja pripreme, studija i vremena kada nisu na predavanjima. Kao poticaj i primjer može poslužiti životni put prvog gluhog svećenika u SAD. Thomas Coughlin je dijete gluhih roditelja i odrastao je u tom okružju. Školovao se u školi za gluhe, st. Mary, u Rochesteru, a nakon toga na sveučilištu Gallaudet diplomirao engleski jezik. Nakon pokušaja u Družbi Presvetog Trojstva, gdje nije naišao na potpuno razumijevanje, nije odustao od odgovora na Božji poziv, te je u Baltimoreu 1977. zaređen kao prvi gluhi svećenik. Stigao je u San Francisco i od 2002. je župnik u župi sv. Benedikta, gdje služi misu i slavi sakramente na američkom znakovnom jeziku. On i biskup Oaklanda Allen H. Vegneron osnovali su redovničku zajednicu za gluhe osobe pod imenom *Dominikanski misionari za apostolat gluhih*,⁹⁰ te nastoje također pomoći i gluhim ženama koje žele postati redovnice.⁹¹ U međuvremenu, šest gluhih

⁸⁸ Usp. Ivan Pavao II., *Pastores dabo vobis*, Glas Koncila, Zagreb, 1992. br. 42-45.

⁸⁹ Hrvatska biskupska konferencija, *Na svetost pozvani*, str. 77.

⁹⁰ <http://www.dominicanmissionaries.org/bio/frtom.html> (29. 06. 2007.).

⁹¹ *National Federation of Priests' Council*, u: http://www.nfpc.org/THIS_WEEK/week_ninetythree (29. 06. 2007.). Danas, više od trideset godina poslije, zanimljivo je ponovno tekst kardinala Johna O'Connora iz vremena kad je odlučio poduprijeti poziv gluhe osobe u svećeništvo: "Kakva je budućnost eksperimenta? Bog piše pravo i po krivim crtama. Tko zna što će se dogoditi?"

muškaraca zaređeno je za stalne đakone i katoličke svećenike SAD-u. Gledajući postupno uvođenje trajnog đakonata u naše biskupije, za nadati se je da ćemo i mi u Hrvatskoj uskoro imati gluhe muškarce zaređene za đakone, a možda i za prezbitere. Oni koji "obavljaju dragocjenu službu u malim zajednicama ili crkvenim skupinama"⁹² sigurno bi, bez sumnje, svojim darovima i iskustvom znatno pridonijeli pastoralu gluhih. "Ljudi su nas etiketirali kao problem. Mi nismo problem, mi smo rješenje", kaže otac Coughlin, koji je tijekom 25 godina svećeništva vidio kako tisuće gluhih katolika pristupa drugim crkvama jer "Katolička crkva nije imala svećenika da posluže zajednicu gluhih".

4.2.7. Sakrament ženidbe

Gluhi zaručnici koji žele sklopiti sakrament ženidbe svjesni su svojeg izbora i sposobni su stvarati novu obitelj, te je važno da kao i ostali zaručnici imaju predbračni zaručnički tečaj. Treba ih prikladno i na vrijeme poučiti o dostojanstvu bračne ljubavi, o njezinoj zadaći i njezinim izrazima, kako bi odgojeni u poštivanju čistoće, mogli u pravo doba prijeći od zaručništva u brak.⁹³ Nije zgodno prepustiti zaručnike s prevodiocem na zaručnički tečaj zajedno sa čujućim parovima. Najbolje je gluhe zaručnike zasebno pripremiti. Ukoliko svećenik ne poznaje znakovni jezik može zatražiti pomoć prevodioca. Tako će moći potpunije poučiti gluhe zaručnike koji će biti u mogućnosti postaviti pitanja o svemu što im nije jasno, te slobodno razgovarati.

Slavlje sakramenta ženidbe između dvoje katoličkih vjernika redovito biva pod misom iz razloga što su svi sakramenti

*Znamo, doista, da Duh Sveti puše gdje hoće, ponekad u plamenim jezicima, ponekad u jakom vihoru, ponekad u laganom povjetarcu. Ni gluha ni nijema osoba nisu isključene iz njegove ljubavi. Ako on nekoga poziva u svećeništvo, on će omogućiti i ostvarenje toga poziva. Ludwig von Beethoven nije bio pozvan u svećeništvo ali je neka od svojih najsnažnijih djela napisao nakon što je oglušio. Pitagora bi mogao reći da je Beethoven slušao 'tihu glazbu sfera' i čuo ljepotu koju nitko drugi ne čuje." Kasnija zbivanja su potvrdila da je donio pravu odluku. (Cardinal John J. O'Connor, *The Possibility of Becoming Priests*, u: Cardinal O'Connor's Viewpoint Web Site, <http://cny.org/archive/cv/cv031298.htm>, /29.06.2007./).*

⁹² Evelyn Zappia, *Deaf Priest, Seminarians Add New Dimension to San Francisco Church*, u: DeafToday Web Site, <http://www.deaftoday.com/news/archives/001061.html> (29.06.2007.).

⁹³ Usp. *Red slavljenja ženidbe*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1997. (Prethodne napomene, br. 28-29).

povezani s Kristovim vazmenim otajstvom.⁹⁴ Poželjno je da obred vjenčanja bude na znakovnom jeziku ili uz nazočnost prevodioca. Mladencima je to poseban događaj i žele upamtiti svaku riječ koja im je upućena od misnika. Ženidba se sklapa privolom obiju strana, to jest slobodnim očitovanjem njihove volje da se međusobno potpuno daruju kako bi živjeli u savezu vjerne i plodne ljubavi. Privolu će supružnici izgovoriti također na znakovnom jeziku, u nazočnosti svećenika i svjedoka koji poznaju znakovni jezik, te mogu posvjedočiti valjanost njihove privole. Nažalost, iako *Red slavljenja ženidbe* predviđa mogućnost prilagodbe obreda vjenčanja⁹⁵ u posebnim okolnostima, nije nam poznato da je što učinjeno u prilagodbi obreda gluhim osobama.

4.3. Nedjeljno euharistijsko slavlje

Euharistija je izvor i vrhunac cjelokupnog života Crkve. Prema njoj su usmjereni svi sakramenti, djela apostolata i crkvene službe, a euharistijski sastanak središte je zajednice vjernika. Dok čujući uzimaju euharistijsko slavlje zdravo za gotovo, dotle se mnogi gluhi vjernici moraju boriti s najosnovnijim pitanjem: kako misa može za mene istinski predstavljati slavlje, kada je gotovo cijela orijentirana na slušanje. "Crkva se ne sastaje ljudskim htijenjem, nego da je saziva Bog u Duhu Svetom, kojemu na njegov nezasluzen poziv ona odgovara vjerom".⁹⁶ Dakle, Bog priređuje gozbu ali mu je potrebna pomoć svećenika i laika da bi je organizirao i održao. Ako shvaćamo da Bog želi da sudjelujemo, trebali bismo se zapitati: na koji način?

Evo jednog primjera koji mnogo govori. Za Božić 2006., pater Jerko Ban, koji je tada bio na postdiplomskom studiju u Los Angelesu, trebao je održati polnoćku za gluhe u crkvi Srca Isusova u Splitu. Gluhi se tu godinama okupljaju na slavlje badnje noći zajedno s čujućim vjernicima, gdje uz pomoć prevoditelja prate euharistijsko slavlje. Pater Jerko se izvrsno služi znakovnim jezikom i to mu je bio jedan poticaj da na Božić bude sa zajednicom gluhih koju poznaje i voli. Međutim, na

⁹⁴ Usp. *Katekizam Katoličke crkve*, br. 1621.

⁹⁵ Usp. *Red slavljenja ženidbe*, Prethodne napomene, IV. dio. O obliku sklapanja ženidbe usp. *Zakonik kanonskog prava*, kanoni 1108-1123.

⁹⁶ Kongregacija za bogoštovlje i disciplinu sakramenata, *Redemptionis sacramentum*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2004., br. 42.

badnji dan se prehladio i glasnice su mu otkazale. Dvoumio se hoće li odležati ili održati misu s obzirom da ne može verbalno komunicirati zbog upale glasnica. Ipak odlučio je održati misu na znakovnom jeziku. Misa na znakovnom jeziku odvijala se lijepo i skladno kao i misa na usmenom jeziku. Gluhi su bili ugodno iznenađeni i otvoreno su iskazivali radost potpunog sudjelovanja u slavlju. A što se događalo s čujućim vjernicima? Oni su bili iznenađeni neočekivanom promjenom. Slušna liturgija koju poznaju odjednom se pretvorila u vizualnu. Kako nikad nisu učili niti poznaju znakovni jezik, nisu mogli pratiti liturgiju i pomalo su napuštali crkvu da bi našli drugu u kojoj će moći sudjelovati. Zamislimo sad kako se osjeća gluhi vjernik na svetoj misi koju ne može pratiti, ali ne odlazi da bi potražio drugu, jer druge nema, nego strpljivo ostaje do kraja. Nedostatak znakovnog jezika mnoge odbija od liturgijskog slavlja ili im ne donosi radost i ispunjenje koje bi im po sebi trebalo donijeti.⁹⁷

Dakle, da bi nečujući vjernici svjesno sudjelovali u euharistiji treba imati primjeren stav prema njima i poštivati njihove komunikacijske potrebe. Nije dovoljno osigurati im tumača znakovnog jezika. Uz to, ne može bilo tko biti prevoditelj na misnom slavlju. Prema Konstituciji o svetoj liturgiji *Sacrosanctum Concilium* vjernik laik koji je pozvan pomagati u liturgijskom slavlju mora biti ispravno poučen te uzoran u kršćanskom životu, vjeri, moralu i vjernosti crkvenom učiteljstvu. Takvomu dolikuje primiti liturgijsku službu u skladu sa svojom dobi, staležom i načinom života te stupnjem vjerske izobrazbe.⁹⁸

Gluhi vizualno komuniciraju, te im je u razgovoru važna čitava osobnost sugovornika. Zbog toga prevođenje svete mise nije samo posao, nego svjedočenje onoga što se slavi. Problem je ako prevoditelj redovito nije uz oltar nego stoji po strani, pa će gluhe osobe pogled usmjeriti prema njemu, a ne prema misniku ili čitatelju. Problem je upadljiviji što je veća udaljenost od mjesta gdje se nalazi prevoditelj, u odnosu na propovjedaonicu i oltar. Iako pomaže gluhim da premoste komunikacijski

⁹⁷ Usp. Ivan Pavao II., *Večera Gospodnja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1982., br. 5. U ovom se smislu mogu shvatiti i brojevi 23-25 i 387-393 *Opće uredbe rimskog misala*, koji spominju moguće prilagodbe euharistijske liturgije (Usp. *Rimski misal. Opća uredbe iz trećeg tipskog izdanja*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2004.).

⁹⁸ *Sacrosanctum Concilium*, br. 19.

jaz i potpunije sudjeluju pri euharistiji, prevoditelj je na neki način simbol odvojenosti. To je drugačije od dvojezičnih ceremonija, zbog vizualne prirode znakovnog jezika. Naime dok se čitava zajednica čujućih, u pravilu vizualno usredotočuje na propovjedaonicu i oltar, gluhi moraju gledati u prevoditelja pa im je osjećaj potpunog sudjelovanja donekle uskraćen.

Gluhi kao vizualni ljudi vole gledati u misnika. "Svećenik prinosi svetu žrtvu u Kristovoj osobi – *in persona Christi*. Time se dakako želi reći više nego u ime Kristovo ili umjesto Krista. Želi se reći da je tu onaj pravi slavitelj, na poseban sakramentalan način sam Krist, *Veliki i Vječni Svećenik* i u tom ga nitko ne može zamijeniti".⁹⁹ Potpuni doživljaj svete mise bio bi samo onda kada bi misnik govorio znakovnim jezikom. Gledajući u svećenika, njegove pokrete, geste i govor znakovnim jezikom, gluhi se osjećaju kao živi udovi jedne Crkve, članovi iste obitelji za zajedničkim stolom. Svećenik tada nije samo službenik oltara već sami Krist koji s njima sjedi na gozbi u kojoj su svi sudionici. Takav doživljaj je za gluhe osobe vrhunac duhovne sreće.

ZA ZAKLJUČAK: SVJEDOČENJE I ZAJEDNIŠTVO

Dugo se vremena osobama s posebnim potrebama nije pružala odgovarajuća zaštita i pomoć. U pojedinim razdobljima povijesti takve su osobe bile proganjane i u potpunosti obespravljene. Zahvaljujući promjeni mentaliteta, danas se, barem na papiru, na ove osobe gleda drugačije. Pred svima je izazov izgradnje novih odnosa, počevši od obitelji i od župne zajednice. Roditelji djece s posebnim potrebama su najopterećenije osobe u modernom društvu. Prepušteni samima sebi, često su u javnosti diskriminirani, bez potpore i razumijevanja okoline. Pomoć koju dobivaju njihova djeca njima često nije dovoljna. Zato je prva zadaća istinski pomoći takvim roditeljima, kako bi bilo dobro i njihovoj djeci.

Kateheza nije samo pouka u poznavanju istina vjere, nego i upućivanje u Božju prisutnost u sakramentima i njegovu ljubav, koju doživljavamo kroz molitvu i sakramente. Za gluhu djecu je veoma važno svjedočenje iskustva vjere. Priprava na sakramente

⁹⁹ Usp. Ivan Pavao II., *Večera Gospodnja.*, br. 8.

treba obuhvaćati i roditelje tako da se sve što kateheta radi s djetetom proširi na obitelj. Podjela sakramenata također mora biti zajednička kao i priprava. Osobama s posebnim potrebama trebaju vjera i zajedništvo u kojem će naći duhovno ozračje za rješavanje svojih duhovnih i tjelesnih potreba.¹⁰⁰

Osobe s fizičkim nedostatkom mogu se obično prepoznati po različitim indikacijama. Na primjer, za osobu s bijelim štapom ili tamnim naočalama možemo zaključiti kako ima oštećen vid. Za osobu u invalidskim kolicima zaključujemo da je nepokretna. Nadalje, kada nam se slijepa ili nepokretna osoba obrati za pomoć, obično je razumijemo i znati kako postupiti. Međutim, nije tako s gluhih osobama. U prvom redu, ne možemo jednostavno na prvi pogled zaključiti da je određena osoba gluha. Jedini pokazatelj je način na koji komunicira, odnosno vizualna priroda znakovnog jezika, no to bi značilo da gledamo dvije ili više gluhih osoba, koje sudjeluju u razgovoru. Stoga, pitanje je kako će gluhe osobe izraziti svoje potrebe, i kako ćemo odgovoriti na njihove potrebe, ako ih ne možemo razumjeti s obzirom na komunikacijske prepreke? Može izgledati čudno, ali s obzirom na integraciju u društvo, gluhi su nekako više hendikepirani, nego osobe s oštećenjem vida ili pokretljivosti, iako je opće rašireno mišljenje da je sljepoća teže oštećenje od gluhoće. Problem je, dakako, u komunikaciji.

Primarna pastoralna skrb za gluhe treba se sastojati u tome da im se pomogne da u potpunosti sudjeluju u slavljenju sakramenata, kao i drugim crkvenim aktivnostima na način koji će poštivati njihovo dostojanstvo, te im pomoći da se u potpunosti integriraju u Crkvu. Poštivanje jedinstvenih komunikacijskih potreba gluhih osoba prvi je i najvažniji korak. Međutim, osigurati im tumača znakovnog jezika ne znači da su im time sve potrebe zadovoljene. Isto tako, euharistijsko slavlje na znakovnom jeziku ne pokriva čitavo crkveno služenje gluhim, kao što ni euharistijsko slavlje na hrvatskom ne pokriva čitavo služenje onima koji govore hrvatski. Slavljenje sakramenata, pastoralno savjetovanje, duhovno usmjeravanje i služenje samim prisustvom, integralni su dijelovi crkvenog služenja koji bi i gluhim trebali biti dostupni. Na nesreću, u stvarnosti gluhi su jedna od najzanemarenijih skupina unutar Crkve i jako malo

¹⁰⁰ Usp. Ivan Široki, "Župna zajednica i briga za osobe s posebnim potrebama", u: Zvonka Matoić (ur.), *Srcem prema vjeri*, str. 89-94.

gluhih ima duhovnog vođu ili pristup pastoralnom savjetovanju. To isto vrijedi za većinu župnih aktivnosti, u koje su gluhi vrlo rijetko uključeni. Još jedan pokazatelj neprikladne pastoralne brige su i vrlo niske naknade za crkvena služenja gluhima.

I na kraju, zaključimo da postoje značajne mogućnosti za unaprjeđenje znakovnog jezika i zadovoljavanje posebnih komunikacijskih potreba. Put do toga vodi i kroz ostvarenje mogućnosti trajnog đakonata, a možda i prezbiterata podijeljenog gluhim osobama. Potrebno je, također, razvijati svijest o ravnopravnom sudjelovanju osoba s posebnim potrebama i gluhih u životu župne zajednice, jer oni mogu u mnogome doprinijeti životu Crkve.

CATECHESIS AND SACRAMENTALIZATION OF THE DEAF

Summary

In the beginning of this work, the principles and guidelines for the relationship with the persons with special needs in catechesis and pastoral are presented. In the second part, dedicated to the special situation of deaf people, the issue of semiotic language is explained and the main stages of the development of education and pastoral of the deaf are shown. In the third part the principles for the catechization of the persons with special needs are applied to the specific catechization of the deaf. At the end, in a nutshell, the present state in the sacramentalization of the deaf is presented and also the possibilities that open in that field. The aim of the work is to point at the need for more intensive work in the catechesis and pastoral of the deaf and the importance of semiotic language when preparing for the sacraments and celebration of sacraments in the community of the deaf. Furthermore, the need for the education of catechists and priests about semiotic language is pointed out. It is desirable that such persons themselves are the members of community of the deaf. The Church is invited to provide openness in preparations for permanent diaconry and priesthood of deaf persons.

Key words: persons with special needs; the deaf; catechization of the deaf; sacramentalization of the deaf.